

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

หนังสือเกษตรกรถือได้ว่าเป็นปัญหาที่ใหญ่และหนักมากของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัย จน ณ. ปัจจุบันถึงกับต้องมีคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 26/2560 เรื่อง การแก้ไขปัญหาค่าเงินงานของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2560 เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหานี้ของเกษตรกรให้เป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ นอกจากการแก้ไขปัญหาดังกล่าวแล้วยังคงมีการแก้ไขที่เกษตรกรเองด้วย อันเป็นการบูรณาการปัญหากับแนวทางการแก้ไขได้อย่างเป็นรูปธรรม

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายหนี้สินเกษตรกร

ในอดีตกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรได้ถือกำเนิดมาตามพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ.2542 ภายใต้เหตุผลที่ว่า การพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมาเป็นการกำหนดนโยบายโดยทางราชการ ซึ่งมีได้เปิดโอกาสให้เกษตรกรได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาสภาพความเป็นอยู่และการประกอบเกษตรกรรมของตนเอง จึงทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง ด้วยเหตุดังกล่าวจำเป็นต้องจัดตั้งองค์กรที่รับผิดชอบในการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรอย่างต่อเนื่องและเป็นอิสระโดยประสานความร่วมมือระหว่างข้าราชการในระดับกำหนดนโยบาย ผู้ปฏิบัติ นักวิชาการ และเกษตรกรเป็นผู้กำหนดนโยบายในการบริหารกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร และเปิดโอกาสให้เกษตรกรที่ขาดปัจจัยในการประกอบอาชีพรวมตัวกันเป็นองค์กรเกษตรกร เพื่อทำแผนและโครงการในการขอรับการสนับสนุนจากกองทุน ซึ่งจะมีการจัดระบบการติดตามและประเมินผลการดำเนินการเพื่อให้การฟื้นฟูและพัฒนาสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกรสัมฤทธิ์ผลตามความมุ่งหมายของการจัดให้มีกองทุน

จากเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ต้องการมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ของเกษตรกร ภายใต้แนวคิดให้มีการจัดตั้งองค์กรที่รับผิดชอบในการพัฒนาเกษตรกรอย่างต่อเนื่องและเป็นอิสระ โดยความร่วมมือกันเป็นองค์กรเกษตรกร ภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อทำแผนหรือโครงการและขอรับการสนับสนุนจากกองทุน ซึ่งแผนหรือโครงการจะมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน การดำเนินงานส่งผลให้เกษตรกรได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาสภาพชีวิตและความเป็นอยู่อันเป็นจุดมุ่งหมายหลักของพระราชบัญญัติดังกล่าว

สาระสำคัญตามพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ.2542 ประกอบกับพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2544 จึงต้องทำการศึกษาในส่วนองเกษตรกรที่มีหนี้สิน ดังนี้

“หนี้” หมายความว่าหนี้อันเนื่องมาจากการประกอบเกษตรกรรมของเกษตรกรซึ่งเป็นสมาชิกขององค์กรเกษตรกร

“หนี้ในระบบ” หมายความว่า

- (1) หนี้ที่เกิดขึ้นจากโครงการส่งเสริมของรัฐ
- (2) หนี้ที่เกิดขึ้นจากการกู้ยืมจากสถาบันการเงิน
- (3) หนี้ที่เกิดขึ้นจากการกู้ยืมจากสถาบันเกษตรกร

“โครงการส่งเสริมของรัฐ” หมายความว่า โครงการของกระทรวง ทบวง กรม ราชการส่วนภูมิภาค หรือรัฐวิสาหกิจ

“สถาบันการเงิน” หมายความว่า

(1) ธนาคารพาณิชย์ตามกฎหมายว่าด้วยการธนาคารพาณิชย์

(2) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรตามกฎหมายว่าด้วยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

(3) นิติบุคคลตามที่คณะกรรมการกำหนด

“สถาบันเกษตรกร” หมายความว่า นิติบุคคลตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์¹

“เกษตรกรรม” หมายความว่า การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การจับสัตว์น้ำ การใช้และบำรุงรักษาทรัพยากรจากที่ดิน น้ำ และป่าไม้อย่างยั่งยืน และให้หมายความรวมถึงการสร้างมูลค่าเพิ่ม การแปรรูป การจำหน่าย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การจับสัตว์ การใช้และบำรุงรักษาทรัพยากรจากที่ดิน น้ำ และป่าไม้อย่างยั่งยืน และการอื่นตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา

“เกษตรกร” หมายความว่า บุคคลธรรมดาซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

“องค์กรเกษตรกร” หมายความว่า กลุ่มหรือคณะของเกษตรกรที่มารวมกันเพื่อวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจกรรมร่วมกัน โดยจะเป็นหรือไม่เป็นนิติบุคคลก็ได้และได้ขึ้นทะเบียนต่อสำนักงานหรือสำนักงานสาขา

“กองทุน” หมายความว่า กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร²

นอกจากจะต้องศึกษาเกี่ยวกับคำนิยามตามมาตรา 3 ประกอบ มาตรา 37/1 แห่งพระราชบัญญัตินี้แล้วยังต้องศึกษาเกี่ยวกับวิธีการที่ให้เกษตรกรจัดการตนเองโดยมีหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน ซึ่งในเบื้องต้น เกษตรกรจะต้องจัดทำแผนหรือโครงการเพื่อขอรับเงินสนับสนุนจากกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐภายใต้หลักเกณฑ์ดังนี้ แบ่งออกเป็น 2 กรณี

1. ในกรณีที่เกษตรกรซึ่งเป็นหนี้ในระบบตามโครงการส่งเสริมของรัฐ (อาทิ กองทุนหมู่บ้าน) โครงการใดที่คณะกรรมการเห็นว่าไม่ประสบความสำเร็จ โดยมีไขความผิดของเกษตรกร ให้พิจารณาช่วยเหลือโดยให้กองทุนรับภาระช้อนหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ของเกษตรกรทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้ โดยจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีก่อน ส่วนการช้อนหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ให้ชำระเป็นเงินสด พันธบัตรรัฐบาล หรือตัวเงินตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด ให้จัดสรรงบประมาณแผ่นดินเข้าสมทบกองทุนสำหรับการดำเนินการ³ ผลจากการดำเนินการดังกล่าว เกษตรกรจะได้รับการยกเลิกหนี้ทั้งหมดหรือบางส่วนจากคณะกรรมการ โดยเข้ากระบวนการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด⁴

¹ พระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ.2542 มาตรา 37/1

² พระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ.2542 มาตรา 3

³ พระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ.2542 มาตรา 37/7

⁴ พระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ.2542 มาตรา 37/8

2. ในกรณีที่เกษตรกรซึ่งเป็นหนี้ในระบบตามที่มีใช้โครงการส่งเสริมของรัฐ (อาทิ หนี้⁵ที่เกิดจากการกู้ยืมกับธนาคารพาณิชย์) เมื่อคณะกรรมการจัดการหนี้ของเกษตรกรอนุมัติโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการให้มีอำนาจหน้าที่จัดการหนี้ของเกษตรกรรายใดแล้ว ให้คณะกรรมการจัดการหนี้ของเกษตรกรมีอำนาจชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ของเกษตรกรทั้งหมดหรือบางส่วนได้โดยการจ่ายเป็นเงินสด พันธบัตรรัฐบาล หรือตัวเงิน ตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด เมื่อกองทุนรับภาระชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ของเกษตรกร ผลคือ ให้ทรัพย์สินของเกษตรกรที่ใช้เป็นหลักประกันการชำระหนี้ตกเป็นของกองทุน และเกษตรกรจะได้รับทรัพย์สินคืนไปจากกองทุนได้โดยการเช่าซื้อ หรือซื้อ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด และให้คณะกรรมการมีอำนาจผ่อนผันการชำระหนี้ลดหนี้ปลดหนี้ให้แก่เกษตรกรได้ โดนตราเป็นพระราชกฤษฎีกา และรัฐพึงจัดสรรงบประมาณอุดหนุนในส่วนที่กองทุนต้องรับภาระค่าใช้จ่ายนี้⁶

หมายเหตุ กองทุนและเกษตรกรที่เกี่ยวข้องในกิจการใดที่กฎหมายกำหนดให้จดทะเบียนในอสังหาริมทรัพย์หรือทรัพย์สินอันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ตามพระราชบัญญัตินี้ให้กองทุนและเกษตรกรได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมและภาษีอากรในการจดทะเบียนนั้น ไม่ว่าจะเป็นในฐานะผู้โอนหรือผู้รับโอนก็ตาม การยกเว้นภาษีอากรให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกาตามประมวลรัษฎากร โดยจะกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขไว้ด้วยก็ได้⁷

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาตามพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ. 2542 ประกอบกับพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544 ยังคงไม่สามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรได้ตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ดังนั้นในวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 จึงมีการประกาศคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 26/2560 เรื่อง การแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร

สาเหตุที่ต้องประกาศคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 26/2560 เรื่อง การแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรอันเนื่องมาจากการที่กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรได้ให้ความช่วยเหลือเกษตรกรโดยการรับซื้อหนี้สินจากเกษตรกรนั้น ในขณะนี้มีความจำเป็นต้องเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะกรณีที่เป็นหนี้สินเร่งด่วนอันเกิดจากหนี้ที่เกษตรกรถูกฟ้องล้มละลาย หนี้ที่เกิดจากการปรับโครงสร้างหนี้⁸ และบังคับคดีและหนี้ที่อยู่ระหว่างการดำเนินคดี แต่ด้วยเหตุที่การดำเนินการที่ผ่านมาของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรไม่อาจบริหารจัดการได้ อันเนื่องมาจากปัญหาความโปร่งใสในการบริหารจัดการกองทุน ความเป็นเอกภาพในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการ รวมไปถึงปัญหาการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ไม่อาจดำเนินการได้ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ปัญหาเหล่านี้ได้สะสมมาเป็นเวลานาน ทำให้การแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรหยุดชะงัก และไม่สามารถดำเนินการ

⁵ “หนี้” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 194 มีหลักดังนี้ การเกิดหนี้เป็นความเกี่ยวพันระหว่างบุคคล ฝ่ายหนึ่งเรียกว่าลูกหนี้ จำต้องส่งทรัพย์สิน หรือทำการ หรือเว้นทำการให้แก่บุคคลคนเดียวหรือหลายคน ให้แก่บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งที่เรียกว่าเจ้าหนี้ ซึ่งสิทธิดังกล่าวของเจ้าหนี้เกิดจากอำนาจแห่งหนี้ เมื่อเกิดหนี้แล้วจึงจะมีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ จาก สุนทร มณีสวัสดิ์. (2557). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ : หนี้. วิญญูชน:กรุงเทพฯ หน้า 18-19

⁶ พระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ. 2542 มาตรา 37/9

⁷ พระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ. 2542 มาตรา 37/10

⁸ หนี้ที่เกิดจากการปรับโครงสร้างหนี้ เป็นการขยายระยะเวลาในการชำระหนี้ ซึ่งอาจจะเป็นเจ้าหนี้รายใหม่หรือเจ้าหนี้เดิมก็ได้ แต่มูลหนี้เดิมยังคงอยู่เพียงแต่ยืดระยะเวลาในการผ่อนใช้ให้นานขึ้นเท่านั้น

ต่อไปได้อย่างทันท่วงที เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกรให้เป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจภาคการเกษตร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของการปฏิรูปเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม

ดังนั้นโดยความเห็นชอบของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ จึงอาศัยอำนาจตามความใน มาตรา 265 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยประกอบกับมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 จึงมีคำสั่งให้คณะกรรมการกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรเฉพาะกิจ ศึกษาปัญหาการดำเนินงาน การแก้ไขปัญหาหนี้สินและความเดือดร้อนของเกษตรกร หาแนวทางการแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรเสนอต่อคณะรัฐมนตรีโดยเร็ว⁹ โดยมีการกำหนดระยะเวลาดำเนินงานให้แล้วเสร็จภายในกำหนดระยะเวลา 180 วัน¹⁰

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยสามัญครั้งที่ 70 ได้รับรองเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals:SDGs) อันเป็นวาระแห่งการพัฒนาของโลกและจะขับเคลื่อนพร้อมกัน ในเดือนมกราคม 2559ไปจนถึงปี 2573 โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือต่อสู้ปัญหาความยากจน ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีด้วยกันทั้งหมด 17 เป้าหมายกับอีก 169 เป้าประสงค์ ประเทศไทยได้รับแนวทางดังกล่าวผ่านการบรรจุแนวนโยบายขับเคลื่อนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 รวมถึงแผนการปฏิรูปประเทศไทย โดยสังเคราะห์เป้าหมายออกเป็นกรอบการพัฒนาได้ 3 กลุ่ม คือ

- 1.ระบบนิเวศของชุมชนสอดคล้องกับ 5 เป้าหมาย¹¹ ได้แก่ SDGsที่ 6,12,13,14 และ 15
- 2.เศรษฐกิจพอเพียงและความมั่นคงชุมชนสอดคล้องกับ 5 เป้าหมาย¹² ได้แก่ SDGsที่ 7,8,9,10 และ 11
- 3.เท่าเทียม ทัวถึง ชุมชนเกื้อกูลสอดคล้องกับ 6 เป้าหมาย¹³ ได้แก่ SDGsที่ 1,2,3,4,5 และ 16

⁹ ประกาศคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 26/2560 เรื่อง การแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ข้อ 3 วรรคสอง

¹⁰ ประกาศคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 26/2560 เรื่อง การแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ข้อ 10 วรรคแรก

¹¹ เป้าหมายที่ 6 ทำให้แน่ใจว่าเรื่องน้ำและการสุขาภิบาลได้รับการจัดการอย่างยั่งยืน และมีสภาพพร้อมใช้สำหรับทุกคน เป้าหมายที่ 12 ทำให้แน่ใจถึงการมีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ 13 ดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เป็นไปอย่างยั่งยืน เป้าหมายที่ 15 พิทักษ์ บูรณะ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนของระบบนิเวศบนบก จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้กับการแปรสภาพเป็นทะเลทราย ภัยแล้งและพื้นที่ ความเสื่อมโทรมของที่ดิน และหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

¹² เป้าหมายที่ 7 ทำให้แน่ใจว่าทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานที่ทันสมัย ยั่งยืน เชื่อถือได้ตามกำลังซื้อของตน เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและทั่วถึงให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ส่งเสริมศักยภาพการมีงานทำและการจ้างงานเต็มที่ และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน เป้าหมายที่ 9 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนและทั่วถึงและสนับสนุนนวัตกรรม เป้าหมายที่ 10 ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ เป้าหมายที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัยทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและยั่งยืน

¹³ เป้าหมายที่ 1ขจัดความยากจนในทุกรูปแบบ ทุกที่ เป้าหมายที่ 2 ขจัดความหิวโหย บรรลุเป้าความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการที่ดีขึ้น และส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน เป้าหมายที่ 3 ทำให้แน่ใจถึงการมีสุขภาพในการดำรงชีวิตและ

ส่วนเป้าหมายที่ 17¹⁴ สร้างความเข้มแข็งในระดับสากลเป็นภาพรวมของทั้งประเทศ¹⁵

จากแนวทางเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อลดการเลื่อมล้ำในสังคมโดยมุ่งเน้นส่งเสริมเกษตรกรให้ยั่งยืนมาสู่แนวคิดของกองทุนและการจัดสวัสดิการโดยชุมชน อันเป็นแนวคิดที่ทำให้เกิดรูปแบบของกองทุนและการจัดสวัสดิการรูปแบบต่างๆในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สหกรณ์การเกษตร เครดิตยูเนียน สินเชื่อการเกษตร เป็นต้น กล่าวคือ

แนวคิดที่ 1 แนวความคิดเรื่องการรวมคนในชุมชนให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยรวมคนที่มีฐานะแตกต่างกัน เพื่อใช้ความต่างทางเศรษฐกิจเป็นทุนและเงื่อนไขในการดำเนินการ

แนวคิดที่ 2 แนวความคิดการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินเพราะคนจนในชุมชนยังคงอยู่ในวงจรแห่งความยากจน จึงขาดแคลนเงินทุนเพื่อการลงทุน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ให้คนในชุมชนรวมกลุ่มออมเงินแล้วนำไปทำทุน ซึ่งเป็นทางออกแนวทางหนึ่งของการแก้ไขปัญหาความยากจน

แนวคิดที่ 3 แนวความคิดในการนำเงินทุนไปดำเนินการด้วยความขยัน ประหยัด และถูกต้อง เพื่อให้ได้ทุนคืนและมีกำไรเป็นรายได้

แนวคิดที่ 4 แนวความคิดในการลดต้นทุนในการครองชีพโดยการรวมตัวกันซื้อและขาย สามารถลดต้นทุนในการซื้อสินค้าในการอุปโภคบริโภคและปัจจัยการผลิตได้

กล่าวโดยรวมจากแนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นถึงผลคือเกษตรกรยั่งยืนภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อการผลิตอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมีทางการเกษตร ใช้หลักการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพในแปลงให้เกิดการผสมผสานเกื้อกูลซึ่งกันและกัน หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เน้นการหมุนเวียนใช้ทรัพยากรในไร่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนรวมถึงการพึ่งตนเองได้ของเกษตรกรโดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ระบบการผลิตเป็นระบบการทำเกษตรทั้งที่เป็นการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ หรือการผสมผสานระหว่างการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่คำนึงถึงการใช้ปัจจัยการผลิตที่เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด อันเป็นการสร้างและรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ การสร้างรายได้และเศรษฐกิจอันดีของครอบครัวและชุมชนจากผลผลิตที่ปลอดภัย อาศัยเทคนิคการผลิตทั้งที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้และวิธีการแบบใหม่ อาทิ การปรับปรุงบำรุงดินด้วยวิธีทางธรรมชาติ เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การใช้ปุ๋ยพืชสด การทำน้ำหมักชีวภาพ รวมตลอดไปถึงการจัดการพันธุ์พืชแลพันธุ์สัตว์ การป้องกันศัตรูพืชด้วยวิธีการทางธรรมชาติ กล่าวคือ การใช้ตัวห้ำตัวเบียนน้ำส้มควันไม้ น้ำหมักสมุนไพร เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการจัดการผลผลิตและการตลาด ซึ่งหมายถึงกระบวนการเก็บรวบรวมผลผลิต การจัดการผลผลิตด้วยการแปรรูป และสร้างช่องทางการจำหน่ายผลผลิตและผลิตภัณฑ์จากระบบเกษตรกรรมยั่งยืน โดยมีรูปแบบการจัดการผลผลิตและการตลาดหลากหลาย เช่น การขายให้กับผู้บริโภคโดยตรง การจัดตลาดนัดสีเขียวหรือตลาดชุมชน การจัดพื้นที่เฉพาะในตลาด เป็นต้น¹⁶

ส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในทุกช่วงอายุ เป้าหมายที่ 4 ทำให้แน่ใจถึงการได้รับการศึกษาที่ได้คุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง และส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน เป้าหมายที่ 5 บรรลุถึงความเท่าเทียมทางเพศ และเสริมสร้างให้แก่สตรีและเด็กหญิงทุกคน เป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมให้สังคมมีความเป็นปกติสุขไม่แบ่งแยก เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการเข้าถึงความยุติธรรมโดยถ้วนหน้า และสร้างให้เกิดสถาบันอันเป็นที่พึ่งของส่วนรวม มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับในทุกระดับ

¹⁴ เสริมสร้างความเข้มแข็งในวิธีการปฏิบัติให้เกิดผล และสร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

¹⁵ ขนิษฐา นันทบุตร. (2559). ให้ท้องถิ่นแสดงพลังสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน. น.7-8

¹⁶ เอกสารเผยแพร่ อดต.ทุ่งโพ. (2559). พัฒนาระบบอาหารชุมชน. น.25-27

การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน สำหรับผลของการพัฒนาในด้านบวกนั้น ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุ และสาธารณูปโภคต่างๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัย หรือ การขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านบวกเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนในชนบท หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อย

กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบติดตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลางในการส่งสินค้าทุน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ส่งผลให้การรวมกลุ่มกันตามประเพณีเพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตกสลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกกลืนเลือนและเริ่มสูญหายไป สิ่งสำคัญก็คือความพอเพียงในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนไทยสามารถพึ่งตนเอง และดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้อำนาจและความมีอิสระในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง

ความสามารถในการควบคุมและจัดการเพื่อให้ตนเองได้รับการสนองต่อความต้องการต่างๆ รวมทั้งความสามารถในการจัดการปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นศักยภาพพื้นฐานที่คนไทยและสังคมไทยเคยมีอยู่แต่เดิม ปัจจุบันต้องถูกกระทบโดยวิกฤตเศรษฐกิจจากปัญหาฟองสบู่และปัญหาความอ่อนแอของชนบท รวมทั้งปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนแต่เป็นข้อพิสูจน์และยืนยันปรากฏการณ์นี้ได้เป็นอย่างดี

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริชี้แนะแนวทาง และเป็นแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ กล่าวคือ “ทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตนเอง คือทำจากรายได้ 200-300 บาท ขึ้นไปเป็นสองหมื่น สามหมื่นบาท เศรษฐกิจพอเพียง คือทำเป็น Self-Sufficiency of Economy เช่น เมื่อต้องการดูทีวี ก็ควรให้มีดู ไม่ใช่ไปจำกัดไม่ให้ซื้อทีวีดู อันเป็นการดูเพื่อความสนุกสนาน ในหมู่บ้านไกลๆ มีทีวีดูแต่ใช้แบตเตอรี่ ไม่มีไฟฟ้า”¹⁷ เป็นต้น เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง¹⁸ หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต

¹⁷ พระราชดำรัส ณ. พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล วันที่ 17 มกราคม 2544.

¹⁸ “...พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอ ก็พอเพียงนี้ก็พอแค่นั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็ออยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมี มีมากอาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น...” พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2541.

และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงประกอบด้วย

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป¹⁹ โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมีวิธีการและเงื่อนไขของการตัดสินใจดำเนินงานอันประกอบด้วย

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักใน คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต²⁰

การดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ประกอบไปด้วย 1.ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการใช้ชีวิต 2.ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต 3.ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง 4.ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ 5.ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา

จากการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงอันเป็นแนวทางที่ให้ประชาชนดำเนินตามวิถีแห่งการดำรงชีพ ศานติสุข โดยมีธรรมะเป็นเครื่องกำกับ และใจตนเป็นสำคัญ ซึ่งก็คือ วิถีชีวิตไทย ที่ยึดทางสายกลางของความพอดี ในหลักพึ่งพาตนเอง 5 ประการดังนี้

1. ความพอดีด้านจิตใจ ต้องมีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประนีประนอม โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม

2. ความพอดีด้านสังคม คือความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน รู้จักผิดก็กำลั และที่สำคัญ ต้องมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรง

3. ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต้องรู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด

¹⁹ “พอมีพอกิน” หมายความว่า อิ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตนเอง ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...” พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2539.

²⁰ <http://www.tupr.ac.th/sufficiency2.html> สืบค้นเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2560.

4. ความพอดีด้านเทคโนโลยี ต้องรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ให้สอดคล้องกับความต้องการ และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเราเอง

5. ความพอดีด้านเศรษฐกิจ ต้องรู้จักเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอสมควร พออยู่พอกินตามอัตภาพและฐานะของตนเอง

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาจะเริ่มจาก การสร้างพื้นฐาน ความพอกินพอใช้ ของประชาชนในชาติเป็นส่วนใหญ่ก่อน แล้วจึงค่อยเสริมสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจ ตามลำดับ เพื่อให้เกิดความสมดุลทางด้านต่างๆ หรือดำเนินการให้เป็นไปเป็นขั้นเป็นตอน มิใช่การก้าวกระโดด ที่ต้องพึ่งปัจจัยจากภายนอก มาเป็นตัวกระตุ้น ซึ่งมักแต่จะสร้างปัญหาตามมาอย่างมากมายและไม่ยั่งยืน ดังนั้นวิธีการต่างๆ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นหนทางที่มั่นคง มีลำดับขั้นตอนในการปฏิบัติ ที่จะให้ประชาชนในชาติและพื้นฐานของเศรษฐกิจโดยรวม มีความเข้มแข็ง มีรากฐานที่มั่นคง ยั่งยืนอย่างยาวนานอย่างแท้จริง²¹

ตัวอย่าง การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรมเด่นชัดที่สุดซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำรินี้ เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่มักประสบปัญหาทั้งภัยธรรมชาติและปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อการทำงานเกษตร ให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤต โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่เดือดร้อนและยากลำบากนัก ทำให้เกิดทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยศึกษาจากความเสียหายที่เกษตรกรมักพบเป็นประจำ อันประกอบด้วย

1. ความเสี่ยงด้านราคาสินค้าเกษตร
2. ความเสี่ยงในราคาและการพึ่งพาปัจจัยการผลิตสมัยใหม่จากต่างประเทศ
3. ความเสี่ยงด้านน้ำ ฝนทิ้งช่วง ฝนแล้ง
4. ภัยธรรมชาติอื่นๆ และโรคระบาด
5. ความเสี่ยงด้านแบบแผนการผลิต อาทิ ความเสี่ยงด้านโรคและศัตรูพืช ความเสี่ยงด้านการขาดแคลนแรงงาน ความเสี่ยงด้านหนี้สินและการสูญเสียที่ดิน

ทฤษฎีใหม่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรมมีวิธีการดำเนินงานคือ

1. มีการบริหารและจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็กออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร ซึ่งไม่เคยมีใครคิดมาก่อน

2. มีการคำนวณโดยใช้หลักวิชาการเกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้พอเพียงต่อการเพาะปลูกได้อย่างเหมาะสมตลอดปี

3. มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบสำหรับเกษตรกรรายย่อยภายใต้แนวความคิดที่สำคัญ คือ เป็นระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับ ที่ประหยัดก่อน เนื่องจากข้าวเป็นปัจจัยหลักที่ทุกครัวเรือนจะต้องบริโภค ดังนั้น จึงประมาณว่าครอบครัวหนึ่งทำนาประมาณ 5 ไร่ จะทำให้มีข้าวพอกินตลอดปี ต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ในฤดูแล้ง โดยจัดแบ่งแปลงที่ดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด การดำเนินการมีปัจจัยประกอบหลายประการ ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ในระหว่างการขุดสระน้ำจะมีดินที่ถูกขุดขึ้นมาจำนวนมาก หน้าดินซึ่งเป็นดินดี ควรนำไปกองไว้ต่างหากเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชต่างๆ ในภายหลัง โดยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 ให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30:30:30:10 ซึ่งหมายถึง

²¹ <http://www.raiporjai.com/sufficiency.php?no=20&pg=1> สืบค้นเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2560.

-พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ 30% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำเพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝน และใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์และพืชน้ำต่างๆ

-พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝนเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอด ปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้

-พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ 30% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย

-พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ 10% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ถนนหนทาง และโรงเรียนอื่นๆ

ขั้นตอนที่ 1 มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าวจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และใช้ที่ดินส่วนอื่น ๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่ง ในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสม

ขั้นตอนที่ 2 เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ขั้นที่สองคือให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่ม หรือ สหกรณ์ ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการในด้าน

(1)การผลิต (พันธุ์พืช เตรียมดิน ชลประทาน ฯลฯ) เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิต โดยเริ่ม ตั้งแต่ขั้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การจัดหาหน้า และอื่นๆ เพื่อการเพาะปลูก

(2)การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต)เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่างๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหายุ้งรวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดีและลดค่าใช้จ่ายด้วย

(3)การเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ) ในขณะเดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่างๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้า ที่พอเพียง

(4)สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้) แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิภาพและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานีอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

(5)การศึกษา (โรงเรียน ทุนการศึกษา) ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

(6)สังคมและศาสนา ชุมชนควรเป็นที่รวมในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

โดยกิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสำคัญ ดังนั้นขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่มีธุรกิจต่างๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

ขั้นตอนที่ 3 เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่สองแล้วเกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนา ก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สาม คือติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัท ห้างร้าน เอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคาร หรือบริษัทเอกชน จะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ

- เกษตรกรขายข้าวได้ราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา)
- ธนาคารหรือบริษัทเอกชนสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง)
- เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้าน สหกรณ์ราคาขายส่ง)
- ธนาคารหรือบริษัทเอกชน จะสามารถกระจายบุคลากร เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

ดังนั้นขั้นที่ 3 จึงเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กร อื่นๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือใน ลักษณะเช่นนี้จะประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการ พัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนา ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วย ชุมชน องค์กร และธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงกลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วย หลัก ไม่เบียดเบียน แบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้²²

จากการวางแผนที่สมบูรณ์แบบสำหรับเกษตรกรรายย่อยภายใต้แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียงจนเป็นแนวทางให้เกิดทฤษฎีแนวใหม่ ซึ่งมีการวางหลักเกณฑ์ไว้ 3 ขั้นตอนนำมาสู่แนวทางปฏิบัติดังนี้

1. วางระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับ ที่ ประหยัดก่อน ทั้งนี้ ชุมชนต้องมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำนองเดียวกับการ “ลงแขก” แบบดั้งเดิมเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานด้วย

2. เนื่องจากข้าวเป็นปัจจัยหลักที่ทุกคนครัวเรือนจะต้องบริโภค ดังนั้น จึงประมาณว่าครอบครัว หนึ่งทำนาประมาณ 5 ไร่ จะทำให้มีข้าวพอกินตลอดปี โดยไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง เพื่อยึดหลักพึ่งตนเองได้ อย่างมีอิสรภาพ

3. ต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้ง หรือระยะฝนทิ้งช่วงได้อย่างพอเพียง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำ โดยมีหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอที่จะเพาะปลูกได้ตลอดปี ทั้งนี้ ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางว่า ต้องมีน้ำ 1,000 ลูกบาศก์เมตร ต่อการเพาะปลูก 1 ไร่ โดยประมาณ ฉะนั้น เมื่อทำนา 5 ไร่ ทำพืชไร่ หรือไม้ผลอีก 5 ไร่ (รวมเป็น 10 ไร่) จะต้องมีน้ำ 10,000 ลูกบาศก์เมตรต่อปี

ตัวอย่างการดำเนินงานตามสมมติฐานที่ว่ามีพื้นที่ 5 ไร่ ก็จะสามารถกำหนดสูตรได้ว่า แต่ละ แปลงจะดำเนินการอย่างไร กล่าวคือ

- นาข้าว 5 ไร่
- พืชไร่ พืชสวน 5 ไร่
- สระน้ำ 3 ไร่ ขุดลึก 4 เมตร จุน้ำได้ประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็นปริมาณน้ำที่ เพียงพอที่จะสำรองไว้ใช้ยามฤดูแล้ง แต่ทั้งนี้ ขนาดของสระเก็บน้ำขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศและ

²² <http://guru.sanook.com/4238/> สืบค้นเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2560.

สภาพแวดล้อม ดังนี้ ถ้าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรอาศัยน้ำฝน สระน้ำควรมีลักษณะลึก เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำระเหยได้มากเกินไป ซึ่งจะทำให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี แต่ถ้าถ้าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรในเขตชลประทาน สระน้ำอาจมีลักษณะลึก หรือตื้น และแคบ หรือกว้างก็ได้ โดยพิจารณาตามความเหมาะสม เพราะสามารถมีน้ำมาเติมอยู่เรื่อยๆ

การมีสระเก็บน้ำก็เพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้อย่างสม่ำเสมอทั้งปี (ทรงเรียกว่า Regulator หมายถึงการควบคุมให้ได้ มีระบบน้ำหมุนเวียนใช้เพื่อการเกษตรได้โดยตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน้าแล้งและระยะฝนทิ้งช่วง แต่มีได้หมายความว่า เกษตรกรจะสามารถปลูกข้าวนาปรังได้ เพราะหากน้ำในสระเก็บน้ำไม่พอ ในกรณีมีเขื่อนอยู่บริเวณใกล้เคียงก็อาจจะต้องสูบน้ำมาจากเขื่อน ซึ่งจะทำให้หน้าในเขื่อนหมดได้ แต่เกษตรกรควรทำนาในหน้าฝน และเมื่อถึงฤดูแล้ง หรือฝนทิ้งช่วงให้เกษตรกรใช้น้ำที่เก็บตุนนั้นให้เกิดประโยชน์ทางการเกษตรอย่างสูงสุด โดยพิจารณาปลูกพืชที่เหมาะสมกับฤดูกาล เพื่อจะได้มีผลผลิตอื่นๆ ไว้บริโภคและสามารถนำไปขายได้ตลอดทั้งปี

- ที่อยู่อาศัยและอื่นๆ 2 ไร่ รวมทั้งหมด 15 ไร่

4.การจัดแบ่งแปลงที่ดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณและคำนึงจากอัตราการใช้ที่ดินถัว เฉลี่ยครัวเรือนละ 15 ไร่ อย่างไรก็ตาม หากเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อยกว่านี้ หรือมากกว่านี้ ก็สามารถใช้อัตราส่วน 30:30:30:10 เป็นเกณฑ์ปรับใช้ได้ กล่าวคือร้อยละ 30 ส่วนแรก ขุดสระน้ำ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ฯลฯ ได้ด้วย) บนสระอาจสร้างเล้าไก่และบนขอบสระน้ำอาจปลูกไม้ยืนต้นที่ไม่ใช้น้ำมากโดยรอบ ได้ร้อยละ 30 ส่วนที่สอง ทำนาร้อยละ 30 ส่วนที่สาม ปลูกพืชไร่ พืชสวน (ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้เพื่อเป็นเชื้อฟืน ไม้สร้างบ้าน พืชไร่ พืชผัก สมุนไพร เป็นต้น) ร้อยละ 10 สุดท้าย เป็นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ (ทางเดิน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น)

อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนดังกล่าวเป็นสูตร หรือหลักการโดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม โดยขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ดิน ปริมาณน้ำฝน และสภาพแวดล้อม เช่น ในกรณีภาคใต้ที่มีฝนตกชุก หรือพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำมาเติมสระได้ต่อเนื่อง ก็อาจลดขนาดของบ่อ หรือสระเก็บน้ำให้เล็กลง เพื่อเก็บพื้นที่ไว้ใช้ประโยชน์อื่นต่อไปได้

5.การดำเนินการตามทฤษฎีใหม่ มีปัจจัยประกอบหลายประการ ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น เกษตรกรควรขอรับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ด้วย และที่สำคัญ คือ ราคาค่าการลงทุนค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขุดสระน้ำ เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากส่วนราชการ มูลนิธิ และเอกชน

6.ในระหว่างการขุดสระน้ำ จะมีดินที่ถูกขุดขึ้นมาจำนวนมาก หน้าดินซึ่งเป็นดินดี ควรนำไปกองไว้ต่างหากเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชต่างๆ ในภายหลัง โดยนำมาเกลี่ยคลุมดินชั้นล่างที่เป็นดินไม่ดี หรืออาจนำมาถมทำขอบสระน้ำ หรือยกร่องสำหรับปลูกไม้ผลก็ได้ประโยชน์อีกทางหนึ่ง

ตัวอย่างพืชที่ควรปลูกและสัตว์ที่ควรเลี้ยง

-ไม้ผลและผักยืนต้น : มะม่วง มะพร้าว มะขาม ขนุน ละมุด ส้ม กลั้ว น้อยหน่า มะละกอ กะทอน แคบ้าน มะรุม สะเดา ขี้เหล็ก กระจับปี่ ฯลฯ

-ผักล้มลุกและดอกไม้ : มันเทศ เผือก ถั่วฝักยาว มะเขือ มะลิ ดาวเรือง บานไม่รู้โรย กุหลาบ รัก และช่อนกลิ่น เป็นต้น

-เห็ด : เห็ดนางฟ้า เห็ดฟาง เห็ดเป๋าฮื้อ เป็นต้น

-สมุนไพรและเครื่องเทศ : หมากรุก พริกไทย บุก บัวบก มะเกลือ ขุมเห็ด หญ้าแฝก และพืชผักบางชนิด เช่น กะเพรา โหระพา สะระแหน่ แมงลัก และตะไคร้ เป็นต้น

-ไม่ใช้สอยและเชื้อเพลิง : ไม้ มะพร้าว ตาล กระจินณรงค์ มะขามเทศ สะแก ทองหลาง จามจุรี กระจิน สะเดา ชี้เหล็ก ประดู่ ชิงชัน และยางนา เป็นต้น

-พืชไร่ : ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วพุ่ม ถั่วมะแฮะ อ้อย มันสำปะหลัง ละหุ่ง นุ่น เป็นต้น พืชไร่หลายชนิดอาจเก็บเกี่ยวเมื่อผลผลิตยังสดอยู่ และจำหน่ายเป็นพืชประเภทผักได้ และมีราคาดีกว่าเก็บเมื่อแก่ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วพุ่ม ถั่วมะแฮะ อ้อย และมันสำปะหลัง

พืชบำรุงดินและพืชคลุมดิน : ถั่วมะแฮะ ถั่วฮามาต้า โสนแอฟริกัน โสนพื้นเมือง ปอเทือง ถั่วพริ้ว ชี้เหล็ก กระจิน รวมทั้งถั่วเขียวและถั่วพุ่ม เป็นต้น และเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วไถกลบลงไปเพื่อบำรุงดินได้

หมายเหตุ : พืชหลายชนิดใช้ทำประโยชน์ได้มากกว่าหนึ่งชนิด และการเลือกปลูกพืชควรเน้นพืชยืนต้นด้วย เพราะการดูแลรักษาในระยะหลังจะลดน้อยลง มีผลผลิตทยอยออกตลอดปี ควรเลือกพืชยืนต้นชนิดต่างๆ กัน ให้ความร่มเย็นและชุ่มชื้นกับที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม และควรเลือกต้นไม้ให้สอดคล้องกับสภาพของพื้นที่ เช่น ไม่ควรปลูกยูคาลิปตัสบริเวณขอบสระ ควรเป็นไม้ผลแทน เป็นต้น

สัตว์เลี้ยงอื่นๆ ได้แก่

-สัตว์น้ำ : ปลาไน ปลานิล ปลาตะเพียนขาว ปลาดุก เพื่อเป็นอาหารเสริมประเภทโปรตีน และยังสามารถนำไปจำหน่ายเป็นรายได้เสริมได้อีกด้วย ในบางพื้นที่สามารถเลี้ยงกบได้

-สุกร หรือ ไก่ เลี้ยงบนขอบสระน้ำ ทั้งนี้ มูลสุกรและไก่สามารถนำมาเป็นอาหารปลา บางแห่งอาจเลี้ยงเป็ดได้

การดำเนินการด้วยการใช้ทฤษฎีใหม่ภายใต้แนวความคิดในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงส่งผลให้ประชาชนพออยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยาก และเลี้ยงตนเองได้ ส่วนในหน้าแล้งมีน้ำน้อย ก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกพืชผักต่างๆ ที่ใช้น้ำน้อยได้ โดยไม่ต้องเปิดเขื่อนชลประทาน นอกจากนั้นในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลโดยมีน้ำดีตลอดปี ทฤษฎีใหม่นี้สามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรได้โดยไม่ต้องรื้อถอนในเรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ และกรณีที่เกิดอุทกภัย เกษตรกรสามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตัวเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากนัก ซึ่งเป็นการประหยัดงบประมาณด้วยอีกทางหนึ่ง²³

นอกจากทฤษฎีใหม่ที่นำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นต้นแบบจนได้แนวทางปฏิบัติที่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่อย่างไรก็ดีเพียงแต่แนวทางในการดำเนินการแต่เพียงอย่างเดียวก็ยังคงไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรได้แต่อย่างใด ดังนั้นสิ่งที่ต้องคำนึงเป็นประเด็นหลัก นั่นก็คือปัญหาที่ทำให้เกิดความยากจนอันนำมาสู่การศึกษาในส่วนของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ รายจ่าย การออม หนี้สิน ปัจจัยที่กำหนดการตัดสินใจก่อนหนี้และความต้องการกู้ยืมของครัวเรือนเกษตรกร

ประเทศไทยมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ ร้อยละ 46.54 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ครัวเรือนเกษตรกรประมาณ 5.91 ล้านครัวเรือน ซึ่งประกอบด้วยเกษตรกรรายย่อยที่ผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง เกษตรกรที่ผลิตเชิงพาณิชย์ และเกษตรกรที่แปรรูปผลิตผลเกษตรเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศยังขาดหลักประกันที่มั่นคงด้านอาชีพและรายได้ มีความสามารถในการชำระหนี้สินต่ำ รวมทั้งการขาดเกษตรกรรุ่นใหม่ที่จะเข้าสู่ภาคเกษตรอย่างต่อเนื่อง ครัวเรือนเกษตรกรไม่สามารถพึ่งพาตนเองทางอาหารจากไร่นาได้เพียงพอ รวมทั้งเกษตรกรและผู้บริโภคได้รับอาหารที่ไม่ปลอดภัย และยังมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี โดยปัจจัยที่มี

²³ มูลนิธิชัยพัฒนา http://www.chaipat.or.th/site_content/34-13/3579-2010-10-08-05-24-39.html
สืบค้นเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2560.

อิทธิพลต่อรายได้ รายจ่าย การออม หนี้สิน ปัจจัยที่กำหนดการตัดสินใจก่อนหนี้และความต้องการกู้ของครัวเรือนเกษตรกร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร ประกอบด้วย ทรัพย์สินหรือความมั่งคั่งของครัวเรือน รายได้เงินสดจากหัตถกรรมของครัวเรือน เนื้อที่เพาะปลูกทั้งสิ้นของครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน สมาชิกครัวเรือนที่พึ่งพิง ภูมิภาคของครัวเรือน การได้รับการอบรมของหัวหน้าครัวเรือน และรายได้เงินสดจากเงินโอนของครัวเรือน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกร ประกอบด้วย รายได้เงินสดของครัวเรือน ความมั่งคั่งหรือทรัพย์สินสุทธิ มูลค่าหนี้สินทั้งสิ้นของครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือน การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ภูมิภาคของครัวเรือน และการปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจของหัวหน้าครัวเรือน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการออมของครัวเรือนเกษตรกร ประกอบด้วย รายได้เงินสดของครัวเรือน ความมั่งคั่งหรือทรัพย์สินสุทธิของครัวเรือน มูลค่าหนี้สินทั้งสิ้นของครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ภูมิภาคของครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือนปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจ และสมาชิกครัวเรือนที่พึ่งพิง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่งคั่งหรือทรัพย์สินสุทธิของครัวเรือนเกษตรกร ประกอบด้วย รายได้เงินสดทั้งสิ้นของครัวเรือน รายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกร มูลค่าหนี้สินทั้งสิ้นของครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ภูมิภาคของครัวเรือน พื้นที่เพาะปลูกของครัวเรือนอยู่ในเขตชลประทาน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อมูลค่าหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร ประกอบด้วย รายได้เงินสดของครัวเรือน ทรัพย์สินหรือความมั่งคั่งของครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน สมาชิกครัวเรือนที่พึ่งพิง และภูมิภาคของครัวเรือน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลหรือกำหนดการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร มีจำนวน 7 ตัวแปร ได้แก่ ภาคเขตชลประทาน อายุของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน สถานภาพสมรส จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่กำลังเรียนหนังสือ และจำนวนสมาชิกที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปทำงานหารายได้

ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการกู้ของครัวเรือนเกษตรกร มีจำนวน 11 ตัวแปร ได้แก่ ตัวแปร ภาคเขตชลประทาน เขตหมู่บ้านปลูกข้าว เพศของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน สถานภาพสมรส การปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจของหัวหน้าครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่กำลังเรียนหนังสือ รายได้ทั้งสิ้นของครัวเรือน ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นของครัวเรือน และการเป็นหนี้ของครัวเรือน

จากผลการศึกษาจะพบว่า รายได้เงินสดจากหัตถกรรมของครัวเรือน หรือรายได้นอกภาคเกษตร เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร ดังนั้นภาครัฐจึงควรพัฒนาและส่งเสริมการผลิตนอกภาคเกษตรให้กับครัวเรือนเกษตรกรควบคู่ไปกับกิจกรรมการผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะเวลาที่ครัวเรือนเกษตรกรไม่ได้ทำการผลิตทางการเกษตรเพื่อให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นในการประกอบอาชีพเสริม ซึ่งจะส่งผลดีต่อการเพิ่มการออม และความมั่งคั่งหรือทรัพย์สินสุทธิของครัวเรือนเกษตรกรไปพร้อมกัน

การศึกษาและการได้รับการอบรมของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร เป็นปัจจัยที่สำคัญในการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนเกษตรกร ภาครัฐจึงควรส่งเสริมการศึกษาและการฝึกอบรมในชนบทเพื่อเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการหารายได้ให้กับครัวเรือนเกษตรกร รวมทั้งเป็นการเพิ่มความมั่งคั่งหรือทรัพย์สินสุทธิให้กับครัวเรือนด้วย

ครัวเรือนเกษตรกรที่เพาะปลูกในเขตชลประทานมีโอกาสที่จะมีรายได้มากกว่าครัวเรือนที่อยู่นอกเขตชลประทาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่มีน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูกจะมีรายได้มากกว่าครัวเรือนที่มีน้ำในการเพาะปลูกไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงควรพัฒนาแหล่งน้ำ เสริมสร้างระบบบริหารจัดการจัดการแหล่งน้ำ เพื่อให้เกิดการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนกับรัฐในการดูแลรักษาให้เพียงพอกับความต้องการใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้การสนับสนุนในการพัฒนาแหล่งน้ำของชุมชน จะเป็นการเพิ่มรายได้รวมทั้งทรัพย์สินสุทธิให้กับครัวเรือนเกษตรกร²⁴

จำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนจำแนกตามภาคและจังหวัด พ.ศ. 2550 - 2558

Average Debt Per Household by Region and Province: 2007- 2015

ภาคและจังหวัด	2550 (2007)	2552 (2009)	2554 (2011)	2556 (2013)	2558 (2015)
ภาคเหนือ	110,702	119,726	122,454	137,059	145,346
นครสวรรค์	145,170	144,951	174,706	232,771	188,941
อุทัยธานี	121,374	139,482	140,001	219,238	194,462
กำแพงเพชร	117,473	98,772	105,745	178,672	204,669

ที่มา: การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนสำนักงานสถิติแห่งชาติกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

Source: The Household Socio - Economic Survey, National Statistical Office,
Ministry of Information and Communication Technology²⁵

²⁴ http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=21953 สืบค้นเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2560.

²⁵ <http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries11.html> สืบค้นเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2560.

จำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนจำแนกวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมทั่วราชอาณาจักร พ.ศ.2550- 2558
Average Debt Per Household by Purposes of Borrowing Whole Kingdom: 2007 – 2015

วัตถุประสงค์ของการกู้ยืม	2550 (2007)	2552 (2009)	2554 (2011)	2556 (2013)	2558 (2015)
จำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน	116,681	134,699	134,900	163,087	156,770
ใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน	36,508	46,253	45,898	60,061	50,848
ใช้ในการศึกษา	3,130	3,545	2,726	2,413	1,954
ใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอื่นๆ ในครัวเรือน	38,909	41,470	50,964	59,876	64,788
ใช้ในการทำธุรกิจ	16,766	21,893	13,912	17,061	16,000
ใช้ในการทำการเกษตร	17,711	19,085	19,392	21,945	22,441
อื่น ๆ	3,657	2,454	2,008	1,731	740

ที่มา: การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนสำนักงานสถิติแห่งชาติกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

Source: The Household Socio - Economic Survey, National Statistical Office, Ministry of Information and Communication Technology

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระคมสัน เจริญวงศ์ (2554) ได้ศึกษาการวิเคราะห์ภาระหนี้สินของครัวเรือนในเขตอำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาภาระหนี้สินของครัวเรือนวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อภาระหนี้สินของครัวเรือน และประมวลปัญหาอุปสรรคของการมีหนี้สินของครัวเรือนในเขตอำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลปรากฏว่าข้อมูลเกี่ยวกับภาระหนี้สินของครัวเรือนส่วนใหญ่มีสภาพหนี้สินระหว่าง 50,001-100,000 บาท มีระยะเวลาในการกู้ยืม 1 ปี โดยมีอัตราดอกเบี้ยต่อปีร้อยละ 7-9 ส่วนใหญ่ครัวเรือนที่มีหนี้สินสามารถจ่ายหนี้สินคืนได้ตามกำหนด ส่วนครัวเรือนที่จ่ายหนี้ไม่ทันตามกำหนดเนื่องจากไม่มีเงิน จำนวนเงินที่ครัวเรือนจ่ายหนี้สินคืนแต่ละปีอยู่ระหว่าง 10,001-50,000 บาท แหล่งเงินกู้ของครัวเรือนส่วนใหญ่ คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส) โดยมีวัตถุประสงค์ในการกู้ยืม เพื่อนำมาทำบุญหรืองานกุศลต่างๆ เช่น งานบวช แต่งงาน กฐิน ผ้าป่า งานวันเกิด ส่วนครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนต่ำ

จากการอภิปรายผลแบ่งออกเป็น 5 เรื่อง ดังนี้

1.ภาระหนี้สินของครัวเรือนเป็นปัญหาหลักของประเทศไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเกิดจากการใช้จ่ายในครัวเรือนเกินตัว เกิดจากการขาดการทำระบบบัญชีรายรับรายจ่ายในครัวเรือน และเกิดจากการบริโภคคลอกเลียนแบบ

2.จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการมีภาระหนี้สินของครัวเรือน ซึ่งครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น จะมีค่าใช้จ่ายในการบริโภคและอุปโภคเพิ่มขึ้น โอกาสที่จะมีหนี้สินก็เพิ่มขึ้น

3.ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับการมีภาระหนี้สินของครัวเรือน ซึ่งครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนเพิ่มขึ้นจะมีการใช้จ่ายต่างๆเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองและครัวเรือน เช่น ซื้อรถจักรยานยนต์ ซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องมือทำการเกษตร ทุนการศึกษาบุตร เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการเพิ่มโอกาสที่มีหนี้สินให้เพิ่มมากขึ้น

4.จำนวนเงินออมมีความสัมพันธ์กับการมีภาระหนี้สินของครัวเรือน ซึ่งครัวเรือนที่มีจำนวนเงินออมเพิ่มขึ้นจะมีโอกาสการหนี้สินลดลง เนื่องจากการมีเงินออมมากไม่จำเป็นต้องกู้ยืมหรือมีหนี้สินให้เป็นภาระกับครัวเรือน ทั้งนี้ เงินออมเป็นเงินที่เหลือจากการใช้จ่ายภายในครัวเรือน การมีจำนวนเงินออมมากขึ้นส่งผลให้ครัวเรือนไม่มีความจำเป็นต้องมีหนี้สิน จึงทำให้โอกาสการมีหนี้สินลดลง

5.ปัญหาที่เกิดจากการมีหนี้สิน พบว่าโดยรวมแล้วหัวหน้าครัวเรือนที่มีหนี้สินส่วนใหญ่จะมีปัญหาคือ เกิดโรคเครียดหวาดระแวงมากที่สุด กล่าวคือ นอนไม่หลับ คิดมาก เป็นโรคประสาท โรคเครียด กลัวจะไม่มีเงินส่งหนี้ทันตามกำหนด รองลงมา คือ ครอบครัวขาดความสุข กล่าวคือ มีการทะเลาะกันเสมอ ครอบครัวอยู่ไม่พร้อมหน้ากันเพราะพ่อบ้านต้องไปทำงานต่างจังหวัดหรือต่างประเทศ เช่น ใต้หวัน เกาหลีใต้ เพื่อนำเงินมาชำระหนี้สินทั้งในและนอกระบบ เป็นต้น²⁶

สมจิต คงทน (2559) ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร : กรณีศึกษา สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร วิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุน ปัญหาอุปสรรคของการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร สนับสนุนและพัฒนาศักยภาพในการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรของสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย จากการศึกษาพบว่า สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทยมีเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร เพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือให้เกษตรกรรักษาทรัพย์สิน (ที่ดิน) ซึ่งเป็นความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรเอง และของคนในสังคม

การเจรจาต่อรองเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรของสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทยพบว่า ส่วนมากการเข้าไปช่วยเหลือเกษตรกรเป็นคดีความที่อยู่ในช่วงเร่งด่วนแล้ว และมีความเสี่ยงสูงสุดต่อการสูญเสียที่ดินของเกษตรกร เช่น การเข้าไปช่วยเหลือเกษตรกรในขั้นตอนการบังคับคดีเมื่อไม่ชำระหนี้ตามคำพิพากษา โดยทางสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทยจะใช้วิธีการให้สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (กฟก) ทำหนังสือเพื่อชะลอการยึดทรัพย์ โดยการชี้แจงให้เจ้าหน้าที่และกรมบังคับคดีทราบว่าเกษตรกรรายนั้นอยู่ในขั้นตอนและกระบวนการแก้ไขปัญหของกองทุนฟื้นฟูฯ เพื่อให้กรมบังคับคดีชะลอการยึดทรัพย์ของเกษตรกรรายนี้ไว้ก่อน

จากการจัดเวทีระดมความคิดเห็นและข้อเสนอต่อกระบวนการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรของสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย พบว่า แม้ว่าจะมีกฎหมายและแนวทางปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินระหว่างหน่วยงานของรัฐ สถาบันการเงิน และกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร แต่ข้อ

²⁶ พระคมสัน เจริญวงศ์. (2554). การวิเคราะห์ภาระหนี้สินของครัวเรือนในเขตอำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี. หน้า 86-89

กฎหมายมีความสลับซับซ้อน มีความยุ่งยาก มีองค์ประกอบสารพัด ดังนั้นการต่อสู้คดี การต่อสู้นอกกรอบ เป็นบทเรียนในการชี้วัดความสำเร็จของการแก้ไขหนี้และรักษาที่ดินของภาคประชาชน อันเกิดจากการเจรจา ต่อรอง กดดันด้วยกระบวนการภาคประชาชน การคิดนอกกรอบควบคู่กับเรื่องของกฎหมาย การใช้กฎหมาย และนโยบายที่มีอยู่ด้วย ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ของภาคประชาชนร่วมด้วย เป็นต้นว่าตามหลักการเกษตรกรที่ ควรได้รับการซื้อหนี้ก่อนคือเกษตรกรที่มีหนี้เรื้อรัง เป็นหนี้ที่ต้นร่นมาก่อนแล้ว การมีหนี้เกษตรกรต้อง รับผิดชอบต่อหนี้ที่สร้างขึ้น แต่เกษตรกรจำนวนหนึ่งเป็นหนี้เพราะโครงสร้างควรได้รับการแก้ไข แต่ก็ยอมรับว่ามีเกษตรกรที่ก่อหนี้ และเป็นหนี้ไม่กี่ปีและจะให้กองทุนฟื้นฟูช่วยเหลือ ซึ่งตรงนี้ก็ไม่ต้องขอขบธรรม

ข้อเสนอ หลักคิด แนวทางการทำงาน และ วิธีแก้ปัญหาหนี้สินเกษตรกร สค.ปท. ในอนาคต

1. การพัฒนาระบบข้อมูลหนี้สินของสมาชิกแต่ละราย เช่น มูลหนี้ อัตราดอกเบี้ยเพื่อนำไปใช้ ประกอบการเจรจา และใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงกับการเจรจาต่อรองกับกรณีอื่นๆได้ง่ายขึ้น
2. มีกระบวนการพัฒนาศักยภาพในด้านทักษะการเจรจา ความรู้ ข้อมูล ให้กับแกนนำและ สมาชิก ในกระบวนการเจรจามีระยะจัดการกับข้อตกลง เช่น การวางแผน การติดตามผล
3. การสร้างขบวนประชาชนให้บริสุทธิ์ ไม่ให้เกิดความคลางแคลงใจ การทำงานทางความคิด ต้องทำให้ชาวบ้านรู้สึกสิทธิของตนเอง
4. การทำงานความคิดกับสังคม การทำลายวาทะกรรม เช่น เกษตรกรเบี้ยวหนี้ ควรมีตัวแทน สค.ปท. ทำงานสื่อสารกับสาธารณะ
5. การใช้ช่องทางกระบวนการยุติธรรม กองทุนสู้คดี
6. การเคลื่อนเรื่องปากท้อง ไม่จำกัดเฉพาะปัญหาเฉพาะหน้า เมื่อแก้ไขเรื่องหนี้แล้วต้องไม่ กลับมาเป็นหนี้แบบถาวร เช่น การผลักดันกองทุนฯให้ช่วยเหลือเกษตรกรจากปัญหาภัยพิบัติ การกำหนดราคาสินค้าจากปัญหาราคาคตกต่ำ เช่น ทำกองทุนระดับชาติ กองทุนระดับเครือข่ายเกษตรกร สค.ปท.²⁷

2.4 หลักเกณฑ์การฟ้องคดีล้มละลาย

2.4.1 ส่วนของผู้ฟ้องคดีแบ่งออกเป็นเจ้าหนี้ทั่วไปและเจ้าหนี้มีประกัน

เจ้าหนี้ทั่วไป หลักเกณฑ์การฟ้องคดีล้มละลายสำหรับเจ้าหนี้ทั่วไปเป็นไปตามที่บัญญัติไว้ มาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ. 2483 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติล้มละลาย (ฉบับ 5) มาตรา 4 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า เจ้าหนี้จะฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายได้ก็ต่อเมื่อ

1. ลูกหนี้มีหนี้สินพันตัว ลูกหนี้มีหนี้สินพันตัวนั้น หมายความว่าลูกหนี้มีหนี้สินมากกว่า ทรัพย์สินนั้นเองอย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงแล้วย่อมเป็นการยากที่เจ้าหนี้จะรู้ว่าลูกหนี้ของตนมีทรัพย์สิน ทั้งหมดคิดเป็นเงินเท่าใด และมีหนี้สินต่อเจ้าหนี้อื่น ๆ อีกเท่าใด กฎหมายจึงบัญญัติเป็นข้อสันนิษฐานไว้ให้ เป็นควรแก่เจ้าหนี้ ดังนี้

มาตรา 8 ถ้ามีเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้เกิดขึ้นให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ลูกหนี้มีหนี้สิน พันพันตัว

(1) ถ้าลูกหนี้โอนทรัพย์สินหรือสิทธิจัดการทรัพย์สินของตนให้แก่บุคคลอื่นเพื่อประโยชน์แห่ง เจ้าหนี้ทั้งหลายของตน ไม่ว่าจะได้กระทำการนั้นในหรือนอกราชอาณาจักร

(2) ถ้าลูกหนี้โอนหรือส่งมอบทรัพย์สินของตนไปโดยการแสดงเจตนาลวงหรือโดยการฉ้อฉล ไม่ว่าจะได้กระทำการนั้นในหรือนอกราชอาณาจักร

²⁷ สมจิต คงทน. (2559). กระบวนการแก้ไขปัญหานี้สินเกษตรกร : กรณีศึกษาสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกร แห่งประเทศไทย (สค.ปท.) ภาคผนวก 3 หน้า 7-8

(3) ถ้าลูกหนี้โอนทรัพย์สินของตนหรือก่อให้เกิดทรัพย์สินอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นเหนือทรัพย์สินนั้น ซึ่งถ้าลูกหนี้ล้มละลายแล้ว จะต้องถือว่าเป็นการให้เปรียบ ไม่ว่าได้กระทำการนั้นในหรือนอกราชอาณาจักร

(4) ถ้าลูกหนี้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้ เพื่อประวิงการชำระหนี้หรือมิให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้

ก. ออกไปเสียนอกราชอาณาจักร หรือได้ออกไปก่อนแล้วและคงอยู่นอกราชอาณาจักร

ข. ไปเสียจากเคหะสถานที่เคยอยู่ หรือซ่อนตัวอยู่ในเคหะสถานหรือหลบไป หรือวิธีอื่น หรือปิดสถานที่ประกอบธุรกิจ

ค. ยักย้ายทรัพย์สินไปให้พ้นอำนาจศาล

ง. ยอมตนให้ต้องคำพิพากษาซึ่งบังคับให้ชำระเงินซึ่งตนไม่ควรต้องชำระ

(5) ถ้าลูกหนี้ถูกยึดทรัพย์สินตามหมายบังคับคดี หรือไม่มีทรัพย์สินอย่างหนึ่งอย่างใดที่จะพึงยึดมาชำระหนี้ได้

(6) ถ้าลูกหนี้แถลงต่อศาลในคดีใด ๆ ว่าไม่สามารถชำระหนี้ได้

(7) ถ้าลูกหนี้แจ้งให้เจ้าหนี้คนหนึ่งคนใดของตนทราบว่าไม่สามารถชำระหนี้ได้

(8) ถ้าลูกหนี้เสนอคำขอประนอมหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ตั้งแต่สองคนขึ้นไป

(9) ถ้าลูกหนี้ได้รับหนังสือทวงถามจากเจ้าหนี้ให้ชำระหนี้แล้วไม่น้อยกว่าสองครั้ง ซึ่งมีระยะเวลาห่างกันไม่น้อยกว่าสามสิบวัน และลูกหนี้ไม่ชำระหนี้

การพิจารณาถึงฐานะหรือข้อเท็จจริงอันเป็นข้อสันนิษฐานว่ามีหนี้สินล้นพ้นตัวตามมาตรา 8 จะต้องเป็นข้อเท็จจริงต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในเวลา โจทก์ฟ้องคดีล้มละลาย กล่าวคือ การพิจารณาถึงฐานะหรือข้อเท็จจริงอันเป็นข้อสันนิษฐานว่ามีหนี้สินล้นพ้นตัวตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ. 2483 มาตรา 8 จะต้องเป็นข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วในเวลา โจทก์ฟ้องคดีล้มละลาย การที่เจ้าพนักงานเดินหมายของศาลส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องให้จำเลย โดยปิดหมายไว้ ณ ภูมิลำเนาของจำเลย และรายงานว่าสอบถามจากบ้านข้างเคียงแล้ว ได้รับแจ้งว่าคนในบ้านออกไปธุระ ไม่มีใครรู้จัก มิใช่ข้อเท็จจริงที่มีอยู่แล้วในเวลา ที่เริ่มต้นการฟ้องคดีล้มละลายจึงฟังไม่ได้ว่าจำเลยไปเสียจากเคหะสถานที่เคยอยู่เพื่อประวิงการชำระหนี้หรือมิให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้ตามบัญญัติไว้ในมาตรา 8²⁸

กรณีโจทก์ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาในคดีแพ่งได้ตรวจสอบการถือกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ณ สำนักงานที่ดินที่จำเลยมีภูมิลำเนาเดิมแต่ไม่พบ ต้องช่วยให้จำเลยใช้ค่าฤชาธรรมเนียมและค่าทนายความแทนโจทก์ แม้หนี้ตามคำพิพากษาส่วนที่ให้จำเลยชำระเงินแก่โจทก์ถือได้ว่าเป็นหนี้ที่กำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน แต่เมื่อรวมกับค่าฤชาธรรมเนียมและค่าทนายความที่ศาลชั้นต้นกำหนดให้จำเลยชดใช้แก่โจทก์แล้วก็ยังมีจำนวนน้อยกว่า 50,000 บาท ส่วนหนี้ตามคำพิพากษาส่วนที่ให้จำเลยร่วมกันค้ำประกันรถยนต์ที่เช่าซื้อในสภาพใช้การได้ดีแก่โจทก์ หากคืนไม่ได้ให้ใช้ราคาแทน 145,000 บาทพร้อมดอกเบี้ยเป็นการกำหนดให้จำเลยกระทำการชำระหนี้ทีละอย่างก่อนหลังตามลำดับ ไม่ใช่การอันมีกำหนดพึงกระทำเพื่อชำระหนี้มีหลายอย่างอันจำเลยจะพึงเลือกได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และพาณิชย์ตามมาตรา 198 หนี้ตามคำพิพากษาที่จำเลยจะต้องกระทำก่อนจึงเป็นหนี้ส่งมอบรถยนต์ที่เช่าซื้อคืน เมื่อโจทก์ยังคงมีกรรมสิทธิ์ในรถยนต์ที่เช่าซื้อและมีสิทธิติดตามเอาคืนจากจำเลย และจำเลยมีหน้าที่ต้องส่งคืนรถยนต์ที่เช่าซื้อในสภาพใช้การได้ดี หากคืน

²⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 798/2553

ไม่ได้จึงจะใช้ราคาแทน และปรากฏว่ารถยนต์ที่เช่าซื้อยังมีอยู่และโจทก์สามารถบังคับให้จำเลยคืนรถยนต์ที่เช่าซื้อได้ กรณีจึงไม่แน่นอนว่าหนี้ที่จะบังคับให้ใช้ราคาแทนการส่งมอบรถยนต์ที่เช่าซื้อจะมีหรือไม่ หนี้สินตามคำพิพากษาส่วนนี้จึงเป็นหนี้ที่ไม่อาจกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน ดังนี้โจทก์จึงฟ้องขอให้จำเลยล้มละลายในหนี้ตามคำพิพากษาดังกล่าวไม่ได้²⁹

นอกจากนี้ถึงแม้หนี้จะถึงกำหนดชำระในอนาคตหรือยังไม่ถึงกำหนดชำระก็นำมาฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายได้ ซึ่งหลักเกณฑ์ข้อนี้แตกต่างจากคดีแพ่งสามัญเพราะต้องมีการโต้แย้งสิทธิ คือ หนี้ถึงกำหนดชำระหนี้แล้วลูกหนี้ผิดนัดไม่ชำระหนี้เจ้าหนี้ จึงจะมีอำนาจฟ้องนำคดีไปสู่ศาลได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 55 กล่าวคือ ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ. 2483 มาตรา 9 (3) โจทก์ย่อมฟ้องให้จำเลยล้มละลายได้ไม่ว่าหนี้จะถึงกำหนดชำระแล้วหรือไม่ แม้หนี้ตามคำพิพากษาของศาลชั้นต้นจะยังไม่ถึงกำหนดชำระตามคำบังคับก็ตามโจทก์ก็นำมาฟ้องจำเลยเป็นคดีล้มละลายได้³⁰

2. ลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาเป็นหนี้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์คนเดียวหรือหลายคน เป็นจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท หรือลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลเป็นหนี้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์คนเดียวหรือหลายคนเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าสองล้านบาท และ

คำว่า “ไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท” และ “ไม่น้อยกว่าสองล้านบาท” หมายความว่าลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาเป็นหนี้ตั้งแต่หนึ่งล้านบาทขึ้นไป และลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลเป็นหนี้ตั้งแต่สองล้านบาทขึ้นไป ซึ่งต่างกับคำว่า “เกินกว่าหนึ่งล้านบาท” และ “เกินกว่าสองล้านบาท” เพราะถ้ากฎหมายใช้คำว่า “เกินกว่า” ก็แปลว่าเป็นหนี้หนึ่งล้านบาทและสองล้านบาทฟ้องไม่ได้ต้องเป็นหนี้ตั้งแต่หนึ่งบาทสองล้านบาทขึ้นไปจึงจะฟ้องได้

นอกจากนี้กฎหมายล้มละลายยังเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้หลายคน ซึ่งมีหนี้เหนือลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาคนละไม่ถึงหนึ่งล้านบาทและลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลละไม่ถึงสองล้านบาทแต่เมื่อรวมจำนวนหนี้กันแล้วเป็นเงินไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาทสำหรับลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาและเป็นเงินไม่น้อยกว่าสองล้านบาทสำหรับลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคล สามารถเข้าชื่อร่วมกันเป็นโจทก์ฟ้องคดีล้มละลายได้ โดยไม่ต้องคำนึงว่าลักษณะหนี้ของเจ้าหนี้แต่ละคนจะเหมือนกันหรือต่างกัน เช่น เจ้าหนี้คนหนึ่งเป็นเจ้าหนี้เงินกู้ เจ้าหนี้คนอื่นหนึ่งเป็นเจ้าหนี้ซื้อขาย เมื่อรวมจำนวนหนี้ของเจ้าหนี้ทั้งสองแล้วเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาทก็สามารถร่วมกันเป็นโจทก์ฟ้องคดีล้มละลายได้

หนี้ตามคำพิพากษตามยอมซึ่งจำเลยทั้งสองยอมรับว่าเป็นหนี้และโจทก์ตกลงให้ผ่อนชำระหากผิดนัดยอมให้คิดเบี้ยปรับ จำเลยทั้งสองไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษตามยอมกรณีจึงเป็นลูกหนี้ร่วม ตามประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์มาตรา 291 เมื่อจำเลยที่ 2 ยังมิได้ชำระหนี้ตามคำพิพากษา จำเลยที่ 1 ก็ต้องรับผิดชอบชำระหนี้ตามคำพิพากษาจนกว่าโจทก์จะได้รับชำระหนี้เสร็จสิ้น โจทก์จึงนำหนี้ดังกล่าวมาฟ้องให้ล้มละลายได้³¹

3. หนี้นั้นอาจกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอนไม่ว่าหนี้นั้นจะถึงกำหนดชำระโดยพลันหรือในอนาคตก็ตาม

ในคดีแพ่งสามัญนั้นหนี้ที่เจ้าหนี้ฟ้องลูกหนี้เป็นคดีได้จะต้องถึงกำหนดชำระหากหนี้ยังไม่ถึงกำหนดชำระ เจ้าหนี้จึงไม่มีอำนาจบังคับให้ลูกหนี้ชำระ เจ้าหนี้ก็ยังไม่มีความอำนาจบังคับให้ลูกหนี้ชำระ แต่สำหรับ

²⁹ ชีพ จุลมนต์. (2556). คำอธิบายกฎหมายล้มละลาย. พิมพ์ที่สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา: กรุงเทพฯ หน้า 1-8

³⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2407/2536

³¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1349/2550

คดีล้มละลายนั้น หนี้ไม่จำเป็นต้องถึงกำหนดชำระเจ้าหนี้ก็ฟ้องล้มละลายได้ ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าหนี้นั้นต้องกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน เหตุที่กฎหมายล้มละลายบัญญัติไว้เป็นพิเศษต่างจากคดีแพ่งสามัญก็เพราะกฎหมายถือว่าลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัวแล้วไม่ควรให้เจ้าหนี้ออกรอ เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระซึ่งกว่าจะถึงเวลานั้นเจ้าหนี้อาจได้รับความเสียหายก็เป็นได้ นอกจากนี้การฟ้องคดีล้มละลายยังเป็นการฟ้องเพื่อให้มีการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ หาใช้ฟ้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้โดยตรงไม่ ดังนั้นกำหนดเวลาชำระหนี้จึงมิใช่สาระสำคัญของการฟ้องคดีล้มละลายแต่ประการใด

คำว่า หนี้นั้นอาจกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน” หมายความว่า เป็นหนี้ที่แน่นอนชัดเจน หรืออาจคำนวณได้แน่นอน ทั้งนี้โดยดูตามสภาพแห่งหนี้หรือคำนวณได้จากตัวทรัพย์สิน โดยศาลไม่จำเป็นต้องมีคำพิพากษากำหนดจำนวนให้แน่นอนก่อน³² เช่น หนี้กู้ยืม หนี้ค่าดอกเบี้ยที่ติดค้าง หนี้ค่าซื้อของเชื่อ หนี้ค่าเช่า เป็นต้น และกรณีที่มีทั้งหนี้กำหนดจำนวนได้แน่นอนและไม่แน่นอน จะเข้าหลักเกณฑ์ที่ฟ้องได้เมื่อหนี้ที่กำหนดจำนวนได้แน่นอนมีจำนวนหนี้ไม่น้อยกว่าขั้นต่ำที่กฎหมายกำหนด³³

หนี้บางอย่างที่อาจกำหนดจำนวนได้ไม่แน่นอนในเบื้องต้น เช่น หนี้ค่าเสียหายเนื่องจากละเมิดหรือผิดสัญญาหรือหนี้เบี้ยปรับ ในกรณีละเมิดซึ่งค่าเสียหายกำหนดจำนวนได้ไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท ในทันทีโดยมีต้องรอให้ศาลพิพากษาเสียก่อน เช่น ลูกหนี้ทำไฟไหม้บ้านของผู้เสียหายทั้งหลาย หรือซบถจนรถคันอื่นทำให้เสียหายทั้งคัน ดังนี้ โดยสภาพของบ้านหรือรถนั้นเป็นที่เห็นชัดว่าเกินกว่าหนึ่งล้านบาทแน่นอน

หนี้ชนิดเดียวกันอาจเป็นทั้งหนี้ที่กำหนดจำนวนได้แน่นอนและไม่อาจกำหนดจำนวนได้แน่นอน เช่น หนี้ตามสัญญาซื้อขาย อาจกำหนดจำนวนหนี้ได้โดยแน่นอนจากราคาสินค้า แต่ถ้ามีการเรียกค่าเสียหายฐานผิดสัญญาดังกล่าว หนี้นั้นก็ยังไม่อาจกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน สำหรับหนี้ค่าปรับซึ่งสามารถคำนวณได้จากปริมาณน้ำมันที่จำเลยไม่สามารถส่งมอบให้โจทก์ได้ครบตามจำนวนที่สั่งซื้อ ศาลถือว่าเป็นหนี้ที่อาจกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน³⁴

แม้เป็นหนี้ตามคำพิพากษาศาลชั้นต้นซึ่งยังไม่ถึงที่สุดเพราะยังมีการอุทธรณ์ก็ถือว่าเป็นหนี้ที่อาจกำหนดจำนวนได้แน่นอนเพราะคู่ความต้องผูกพันในผลแห่งคำพิพากษาจนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข³⁵ ซึ่งหากจำเลยยอมรับว่าเป็นหนี้ตามคำพิพากษาจริงก็ยอมผูกพันจำเลย และกำหนดจำนวนได้แน่นอนโดยไม่จำเป็นต้องมีพยานบุคคลมาเบิกความประกอบ³⁶ หนี้ภาษีอากรที่เจ้าพนักงานประเมินได้ประเมินแล้วแต่ยังไม่แจ้งการประเมินให้จำเลยทราบ ถือว่าเป็นหนี้ที่ไม่อาจกำหนดจำนวนได้แน่นอนเพราะจำเลยไม่อาจใช้สิทธิอุทธรณ์การประเมินภาษีอากรต่อคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์³⁷ นอกจากนั้นหนี้ตามฟ้องคดีล้มละลายสืบเนื่องจากศาลอาญามีคำพิพากษาในคดีอาญาให้ลงโทษจำคุกจำเลยกับพวกในความผิดฐานรับของโจร เครื่องพิมพ์ดีด 2 เครื่อง และให้จำเลยกับพวกร่วมกันคืนหรือใช้ราคาเครื่องพิมพ์ดีดแก่โจทก์ แต่จำเลยกับพวกมิได้ชำระหนี้ตามคำพิพากษาส่วนแพ่ง โจทก์จำเลยมาฟ้องเป็นคดีล้มละลาย คำพิพากษาส่วนแพ่งในคดีดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นการกำหนดลำดับในการบังคับชำระหนี้ ที่จำเลยจะปฏิบัติชำระหนี้โดยการใช้เงินโจทก์ต่อเมื่อการคืนเครื่องพิมพ์ดีดไม่สามารถทำได้ การบังคับคดีต้องเป็นไปตามลำดับ เมื่อไม่ปรากฏข้อเท็จจริงว่าเครื่องพิมพ์ดีดได้ถูกทำลายหรือบุบสลายไปแล้ว อันทำให้ไม่อาจคืนได้ สิทธิเรียกร้องในหนี้เงินในบังคับถัดมายัง

³² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 471/2548

³³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 752/2552

³⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2653/2526

³⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 24/2536

³⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5739/2539

³⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2459/2548

ไม่อาจบังคับได้ จึงยังไม่อาจกำหนดจำนวนได้แน่นอน³⁸ เช่นเดียวกับหนี้ตามคำพิพากษาในคดีแพ่งที่ให้จำเลยส่งคืนรถยนต์ที่เช่าซื้อ หากคืนไม่ได้ให้ใช้ราคาครรถ ก็ต้องปรากฏว่าการบังคับเอากับตัวรถยนต์ที่เช่าซื้อไม่สามารถกระทำได้ เมื่อไม่แน่ชัดว่าหนี้จะบังคับให้ใช้ราคาแทนจะมีหรือไม่จึงเป็นหนี้ที่ยังไม่อาจกำหนดจำนวนได้แน่นอน³⁹

อย่างไรก็ดี หนี้ค่าเสียหายฐานละเมิด หรือผิดสัญญา รวมทั้งหนี้เบี้ยปรับมักจะเป็นหนี้ที่ไม่อาจกำหนดจำนวนโดยแน่ จนกว่าศาลจะพิพากษาให้มีการชำระหนี้หรือมีการประนีประนอมยอมความกันโดยมีหลักฐานเป็นหนังสือ ทั้งนี้ไม่ว่าจะมีคำพิพากษาตามยอมหรือไม่ก็ตาม ยกเว้นในกรณีที่สภาพของความเสียหายนั้นเองอาจกำหนดจำนวนได้แน่นอนก็ถือว่าหนี้นั้นอาจกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน ส่วนหนี้ส่งมอบทรัพย์สินหรือถ้าส่งคืนไม่ได้ให้ใช้ราคา หากยังสามารถคืนทรัพย์สินได้หนี้ส่วนให้ใช้ราคาก็ไม่อาจกำหนดจำนวนได้แน่นอน⁴⁰

ส่วนกรณีที่โจทก์ฟ้องโดยอาศัยมูลหนี้ตามคำพิพากษานั้น โจทก์ต้องดำเนินการให้ถูกต้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 271 มิฉะนั้นไม่มีสิทธิฟ้องคดีล้มละลาย กล่าวคือ โจทก์ขอศาลออกหมายบังคับคดีภายใน 10 ปีนับแต่วันที่มีคำพิพากษา โดยมีได้มีการดำเนินการบังคับคดีตามขั้นตอนให้ครบถ้วน จนถึงขณะที่โจทก์ฟ้องคดีนี้พ้นกำหนด 10 ปีนับแต่วันมีคำพิพากษา จึงหมดสิทธิบังคับคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 271 โจทก์ฟ้องขอให้ล้มละลายโดยอาศัยมูลหนี้ตามคำพิพากษา จึงต้องพิพากษาเอาความจริงตามมาตรา 9, 10 ประกอบด้วยมาตรา 14 เมื่อโจทก์ไม่มีสิทธิเรียกร้องให้จำเลยทั้งสองชำระหนี้ตามคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีอาญา โจทก์ไม่มีสิทธิฟ้องให้ล้มละลายในมูลหนี้เดียวกันอีก⁴¹

หมายเหตุ ตามมาตรา 271 ถ้าฝ่ายแพคดีมิได้ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลกำหนดหรือบางส่วน คู่ความหรือบุคคลซึ่งเป็นฝ่ายชนะคดี ขอบที่จะร้องขอให้บังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นได้ภายใน 10 ปีนับแต่วันมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง โดยอาศัยตามคำบังคับที่ออกตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น คำว่า “ร้องขอให้บังคับคดี” จึงมิได้มีความหมายเพียงแต่ขอให้ศาลออกหมายบังคับคดีเท่านั้น แต่ต้องดำเนินการตามขั้นตอนให้ครบถ้วนด้วย แม้แต่ในกรณีที่ศาลชั้นต้นออกหมายบังคับ คดีเจ้าพนักงานบังคับคดีได้ยึดทรัพย์และประกาศขายทอดตลาด แต่ไม่สามารถขายได้ เพราะทรัพย์สินสูญหาย และจำเลยทั้งสามชำระหนี้ให้โจทก์บางส่วนภายใน 10 ปีนับแต่วันมีคำพิพากษาก็ตาม เมื่อหนี้นั้นโจทก์มิได้ดำเนินการบังคับคดีภายใน 10 ปีนับแต่วันมีคำพิพากษา โจทก์ย่อมหมดสิทธิที่จะบังคับคดีแก่จำเลยทั้งสามและนำหนี้ขึ้นมาฟ้องล้มละลายได้⁴²

อย่างไรก็ตาม ต่อมาได้มีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาวินิจฉัยว่าการที่เจ้าหนี้นำมูลหนี้ตามคำพิพากษามาฟ้องให้ลูกหนี้เป็นบุคคลล้มละลายภายในกำหนด 10 ปี สามารถกระทำได้และมีผลทำให้อายุความสะดุดหยุดลงตาม ป.พ.พ. มาตรา 193 / 14 (2) และนำหนี้ขึ้นมา ยื่น คำขอรับชำระหนี้ แม้พ้นกำหนด

³⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1720/2548

³⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2707/2549

⁴⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 754/2553

⁴¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 482/2536

⁴² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5494/2539

ระยะเวลาบังคับคดี 10 ปีแล้วก็ตาม⁴³ และไม่ใช่เป็นเรื่องการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งตามที่บัญญัติไว้ในภาค 4 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง⁴⁴

โจทก์ทั้งหนึ่งร้อยห้าสิบเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการออมทรัพย์ โดยมีเงินฝากออมทรัพย์ไว้กับกองทุน กรณีจึงเป็นสัญญาฝากเงินซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 672 ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้รับฝากไม่พึงต้องส่งเงินคืนเป็นอันเดียวกับที่รับฝาก ผู้รับฝากมีสิทธิเอาเงินนั้นออกใช้ก็ได้ เงินที่ฝากจึงตกเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้รับฝาก ผู้รับฝากมีหน้าที่คืนเงินให้ครบ ปรากฏว่าจำเลยซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่การเงินยกยอกเงินไป เงินที่ฝากไว้และจำเลยยกยอกจึงมิใช่เป็นกรรมสิทธิ์ของโจทก์ทั้งหนึ่งร้อยห้าสิบ จำเลยจึงมิได้กระทำการละเมิดต่อโจทก์ทั้งหนึ่งร้อยห้าสิบ และมีได้ผูกพันเป็นหนี้โจทก์ทั้งหนึ่งร้อยห้าสิบ โจทก์ทั้งหนึ่งร้อยห้าสิบจึงไม่อาจฟ้องให้จำเลยล้มละลายได้⁴⁵

เจ้าหนี้มีประกัน⁴⁶ หลักเกณฑ์การฟ้องคดีล้มละลายสำหรับเจ้าหนี้มีประกันเป็นไปตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ. 2438 มาตรา 10 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติล้มละลาย(ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2542 มาตรา 5 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า ภายใต้บังคับมาตรา 9 เจ้าหนี้มีประกันจะฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายได้ก็ต่อเมื่อ

1. มิได้เป็นผู้ต้องห้ามมิให้บังคับการชำระหนี้เอาแก่ทรัพย์สินของลูกหนี้เกินกว่าตัวทรัพย์สินที่เป็นหลักประกัน และ

เจ้าหนี้มีประกันที่ต้องห้ามมิให้บังคับการชำระหนี้เอาแก่ทรัพย์สินของลูกหนี้เกินกว่าตัวทรัพย์สินที่เป็นหลักประกัน คือ

ก. เจ้าหนี้จำนองที่มีได้มีข้อตกลงพิเศษ ทั้งนี้เป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 733 ที่ว่า ถ้าเอาทรัพย์สินจำนองหลุด และราคาทรัพย์สินนั้นมีประมาณต่ำกว่าจำนวนเงินที่ค้างชำระกันอยู่ หรือถ้าเอาทรัพย์สินซึ่งจำนองออกขายทอดตลาดใช้หนี้ได้เงินจำนวนสุทธิน้อยกว่าจำนวนเงินที่ค้างชำระกันอยู่นั้น เงินยังขาดจำนวนอยู่เท่าใด ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบในเงินนั้น ซึ่งหมายถึงเจ้าหนี้จำนองโดยทั่วไปที่กฎหมายห้ามมิให้บังคับการชำระหนี้เอาแก่ทรัพย์สินของลูกหนี้เกินกว่าตัวทรัพย์สินที่เป็นหลักประกัน แต่ถ้าเจ้าหนี้จำนองนั้นมีข้อตกลงพิเศษกับลูกหนี้ว่า เมื่อบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินที่จำนองแล้วได้เงินไม่พอชำระหนี้ ลูกหนี้ยังต้องรับผิดชอบในส่วนที่ขาดนั้นอีก ดังนี้ ก็ถือว่าเจ้าหนี้จำนองนั้นมิได้เป็นผู้ต้องห้ามมิให้บังคับการชำระหนี้เอาแก่ทรัพย์สินของลูกหนี้เกินกว่าตัวทรัพย์สินที่เป็นหลักประกัน อาทิ การที่โจทก์เจ้าหนี้เพียงแคื่อยึดโฉนดไว้โดยไม่ได้ไปทำจำนองกันโดยถูกต้องและเครื่องจักรที่ระบุไว้ในสัญญานั้นจำเลยลูกหนี้ก็ยังคงครอบครองใช้สอยอยู่โดยไม่ได้ส่งมอบให้โจทก์เจ้าหนี้ยึดไว้แต่ประการใดดังนี้โจทก์เจ้าหนี้ย่อมไม่ใช่เจ้าหนี้ ผู้มีประกันตามความหมายในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ. 2583⁴⁷

⁴³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3945/2541

⁴⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5035/2541

⁴⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 333/2550

⁴⁶ เจ้าหนี้มีประกัน หมายความว่า เจ้าหนี้ผู้มีสิทธิเหนือทรัพย์สินของลูกหนี้ในทาง จำนอง จำนำ หรือสิทธิยึดหน่วง หรือ เจ้าหนี้ผู้มีบุริมสิทธิที่บังคับได้ทำนองเดียวกับผู้รับจำนำ ในขณะที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 251 บัญญัติว่า ผู้ทรงบุริมสิทธิย่อม ทรงไว้ซึ่งสิทธิเหนือทรัพย์สินของลูกหนี้ในการที่จะรับชำระหนี้ อันค้างชำระแก่ตนจากทรัพย์สินนั้นก่อนเจ้าหนี้อื่นๆ ดังนั้นกล่าวได้ว่าเจ้าหนี้มีประกันตามกฎหมายล้มละลาย ก็เป็นเจ้าหนี้บุริมสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งด้วยเช่นเดียวกันกับเจ้าหนี้ไม่มีประกันกับเจ้าหนี้สามัญ

⁴⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 847/2507

ข. เจ้าหนี้ที่ต้องห้ามเนื่องจากข้อตกลงในสัญญา เช่น สัญญาจำนำมีความตกลงกันว่าเมื่อขายทอดตลาดทรัพย์สินที่จำนำแล้ว ได้เงินไม่พอชำระหนี้ ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบในส่วนที่ขาด ดังนี้ เจ้าหนี้ก็ต้องห้ามมิให้บังคับการชำระหนี้เอาแก่ทรัพย์สินของลูกหนี้เกินกว่าตัวทรัพย์สินที่เป็นหลักประกันโดยสัญญาจำนำนั่นเอง เพราะโดยหลักแห่งกฎหมายนั้นสัญญาจำนำไม่ต้องห้ามมิให้เจ้าหนี้บังคับการชำระหนี้เกินกว่าตัวทรัพย์สินที่เป็นหลักประกัน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 767 วรรคท้ายที่ว่า ถ้าได้เงินน้อยกว่าจำนวนค้างชำระ ท่านว่าลูกหนี้ก็ยังคงต้องรับใช้ส่วนที่ขาดอยู่นั้น

2. กล่าวในฟ้องว่า ถ้าลูกหนี้ล้มละลายแล้ว จะยอมสละหลักประกันเพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทั้งหลาย หรือตีราคาหลักประกันมาในฟ้องซึ่งเมื่อหักกับจำนวนหนี้ของตนแล้ว เงินยังขาดอยู่ สำหรับลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท หรือลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าสองล้านบาท

กรณีนี้เป็นเรื่องของเจ้าหนี้มีหลักประกันที่จะเลือกเอาระหว่างการสละหลักประกันหรือการตีราคาหลักประกัน ซึ่งเมื่อหักกับจำนวนหนี้ของตนแล้วเงินยังขาดอยู่สำหรับลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท หรือลูกหนี้ที่เป็นนิติบุคคลเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าสองล้านบาท

การสละหลักประกัน เช่น รับจำนำแหวนเพชรไปจากลูกหนี้ 1 วง ราคา 1,000,000 บาท เจ้าหนี้อาจยอมสละแหวนวงนั้นให้พนักงานพิทักษ์ทรัพย์นำเข้าเป็นกองทรัพย์สินของลูกหนี้ และยอมเฉลี่ยอย่างเจ้าหนี้สามัญทั่วไปในหนี้ 1,000,000 บาท แต่เจ้าหนี้ส่วนใหญ่มักจะไม่ยอมสละหลักประกันเพราะเจ้าหนี้ได้ส่วนเฉลี่ยในคดีล้มละลายเพียงไม่กี่เปอร์เซ็นต์ ส่วนการตีราคาหลักประกันกับจำนวนหนี้ก็เช่นเดียวกันกับการรับจำนำแหวนเพชรไว้ 2,000,000 บาท ต่อมาปรากฏว่าเพชรราคาถูกจึงตีราคาแหวนเป็นเงิน 1,000,000 บาท เหลือหนี้อีก 1,000,000 บาท เจ้าหนี้ฟ้องล้มละลายในมูลหนี้ 1,000,000 บาท นั้นได้

ถ้าตีราคาหลักประกันต่ำเกินไป เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์อาจไถ่ถอนเอาทรัพย์สินนั้นมาขายทอดตลาดเสียได้ เช่น รับจำนำแหวนเพชรไว้ 2,000,000 บาท แต่แหวนนั้นราคาจริง 1,200,000 บาท ถ้าเจ้าหนี้ตีราคาไว้เพียง 1,000,000 บาท เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็อาจไถ่ถอนแหวนนั้นมาแล้วขายได้ตามราคาจริง 1,200,000 บาท ส่วนเจ้าหนี้คงได้รับชำระหนี้เท่าค่าไถ่ถอน 1,000,000 บาท รวมกับส่วนเฉลี่ยของหนี้ที่เหลืออีก 1,000,000 บาท สมมติว่าคดีล้มละลายเรื่องนั้นได้ส่วนเฉลี่ย 10 เปอร์เซ็นต์ เจ้าหนี้จะได้รับชำระหนี้เพียง 1,100,000 บาท ซึ่งจะเห็นได้ว่าเจ้าหนี้เสียประโยชน์

อย่างไรก็ดียังคงมีแนวคำพิพากษาสำหรับเรื่องเจ้าหนี้มีประกัน อาทิโจทก์ฟ้องจำเลยให้ล้มละลายด้วยหนี้เงินกู้ยืมซึ่งมีบุคคลอื่นจำนองที่ดินเป็นหลักประกัน โจทก์ยอมไม่ใช้เจ้าหนี้มีประกันตามมาตรา 6 เพราะที่ดินที่จำนองไม่ใช่ทรัพย์สินของจำเลย โจทก์จึงมิใช่ผู้มีสิทธิเหนือทรัพย์สินของจำเลยในทางจำนอง จึงสามารถฟ้องจำเลยให้ล้มละลายได้ตามมาตรา 9 โดยมีต้องปฏิบัติตามมาตรา 10⁴⁸

ความในวรรคแรกที่ว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 9” นั้นหมายความว่า หากเจ้าหนี้มีประกันจะฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลาย ก็จะต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 9 เช่นเดียวกับเจ้าหนี้ทั่วไป⁴⁹

2.4.2 กระบวนพิจารณาคดีล้มละลาย

1. การยื่นฟ้องของเจ้าหนี้หรือการร้องขอของผู้ชำระบัญชีต่อศาลเพื่อขอให้พิพากษาว่าลูกหนี้ล้มละลาย

⁴⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3437/2536

⁴⁹ วิชา มหาคุณ. (2553). *กฎหมายล้มละลายและการฟื้นฟูกิจการของลูกหนี้*. พิมพ์ที่สำนักพิมพ์นิติบรรณการ: กรุงเทพฯ หน้า 42-50.

2.ศาลจะสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้เด็ดขาดกล่าวคือหลังจากศาลนั่งพิจารณาตามฟ้องแล้วศาลจะไม่พิพากษาให้ลูกหนี้ตกเป็นบุคคลล้มละลายทันที แต่สั่งให้มีการควบคุมกองทรัพย์สินของลูกหนี้ไว้ก่อน อันมีผลเป็นการตัดอำนาจการครอบครองทรัพย์สินและการจัดการทรัพย์สินทั้งปวง นอกจากนี้จะเป็นการคุ้มครองลูกหนี้และกองทรัพย์สินไม่ให้บุคคลอื่นฟ้องบังคับเอาไปได้อีก

3.การประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรกเป็นการประชุมของเจ้าหนี้ที่มีความสำคัญต่อลูกหนี้มาก ทั้งนี้ จะเป็นการประชุมเพื่อพิจารณาคำขอประนอมหนี้ของลูกหนี้ หรือขอให้ศาลพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลาย กล่าวคือ ถ้าที่ประชุมเจ้าหนี้เห็นชอบกับการประนอมหนี้ที่ลูกหนี้เสนอ ลูกหนี้ก็จะไม่ตกเป็นบุคคลล้มละลาย หากที่ประชุมเจ้าหนี้ไม่เห็นชอบด้วยกับคำขอประนอมหนี้ หรือขอให้ศาลพิพากษาล้มละลาย ศาลจะต้องพิพากษาไปตามนั้น

4.ลูกหนี้จะตกเป็นบุคคลล้มละลายเมื่อศาลได้พิพากษา

5.บรรดาทรัพย์สินของลูกหนี้ที่พิทักษ์ทรัพย์ไว้จะถูกลูกหนี้ออกขายเพื่อแบ่งเฉลี่ยให้กับเจ้าหนี้ทั้งหลายของลูกหนี้

6.การหลุดพ้นจากการล้มละลายเป็นไปโดยคำสั่งของศาล (ปลดจากล้มละลายหรือการยกเลิกการล้มละลาย)

ดังนั้นการดำเนินคดีล้มละลายศาลจะไม่พิพากษาให้ลูกหนี้ตกเป็นบุคคลล้มละลายตั้งแต่เริ่มต้น แต่จะใช้วิธีการให้มีการพิทักษ์ทรัพย์ของลูกหนี้ทั้งหมดไว้ก่อน ในขณะที่เดียวกันก็จะเปิดโอกาสให้ลูกหนี้ได้มีการประนอมหนี้กับเจ้าหนี้ หากการประนอมหนี้เป็นผลสำเร็จ ลูกหนี้ก็จะไม่ถูกพิพากษาให้เป็นบุคคลล้มละลายแต่อย่างใด หากลูกหนี้ไม่ขอประนอมหนี้หรือมีการขอประนอมหนี้แต่ที่ประชุมเจ้าหนี้ไม่เห็นชอบด้วย ลูกหนี้จะถูกพิพากษาให้ล้มละลาย เมื่อลูกหนี้ถูกพิพากษาให้ล้มละลายแล้ว การแบ่งเฉลี่ยทรัพย์สินของลูกหนี้ให้แก่เจ้าหนี้จะเริ่มขึ้นและดำเนินอยู่ต่อไปตลอดเวลาที่ลูกหนี้เป็นบุคคลล้มละลาย ลูกหนี้จะหลุดพ้นจากการเป็นบุคคลล้มละลายได้ก็แต่โดยคำสั่งของศาล หรือการขอปลดจากล้มละลาย หรือการขอให้ยกเลิกการล้มละลาย⁵⁰

2.5 ลักษณะของสัญญาค้ำประกัน

ตามประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์มาตรา 680 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “อันว่าค้ำประกันนั้นคือสัญญาซึ่งบุคคลภายนอกคนหนึ่งเรียกว่าผู้ค้ำประกันผูกพันตนต่อเจ้าหนี้คนหนึ่ง เพื่อชำระหนี้เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้” ซึ่งมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ⁵¹

1. ผู้ค้ำประกันต้องเป็นบุคคลภายนอก กฎหมายใช้คำว่า สัญญาซึ่งบุคคลภายนอกคนหนึ่ง เรียกว่าผู้ค้ำประกัน ดังนั้นผู้ค้ำประกันจะต้องเป็นบุคคลภายนอกหรือบุคคลที่สาม คือ ไม่ใช่เจ้าหนี้และไม่ใช่ลูกหนี้ อาจจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ ถ้าเป็นนิติบุคคลต้องเป็นการที่อยู่ในวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น ผู้ค้ำประกันนี้รายหนึ่งอาจจะเพียงคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ สัญญาค้ำประกันการชำระหนี้ด้วยตัวบุคคล จะมีผลให้เจ้าหนี้มีบุคคลสิทธิที่เรียกให้ผู้ค้ำประกันชำระหนี้ได้ โดยบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินต่างๆไปของผู้ค้ำประกัน ต่างกับกรณีจำนองและจำนำซึ่งเป็นการประกันด้วยทรัพย์สิน ทำให้เจ้าหนี้มีทรัพย์สินเหนือทรัพย์สินที่จำนองหรือจำนำ เจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินนั้นแม้ทรัพย์สินนั้นจะเปลี่ยนเจ้าของ แต่จะไปบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินอื่นของผู้จำนองหรือจำนำไม่ได้

⁵⁰ สุธีร์ ศุภนิตย์. (2556). **หลักกฎหมายล้มละลายและการฟื้นฟูกิจการ**. พิมพ์ที่วิญญูชน:กรุงเทพฯ. หน้า26-27.

⁵¹ ปัญญา ถนอมรอด. (2556). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย ยืม ค้ำประกัน จำนอง จำนำ**. พิมพ์ที่สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา : กรุงเทพฯ. หน้า 92-101.

สัญญาค้ำประกันจะต้องเป็นการประกันการชำระหนี้ด้วยตัวบุคคลไม่ใช่ประกันการชำระหนี้ด้วยทรัพย์สินเฉพาะสิ่งหรือด้วยนิติกรรมอื่น เช่น ลูกหนี้ไปขอกู้เงินจากเจ้าหนี้ เจ้าหนี้อาจจะพูดว่า จะยอมให้กู้ได้ต้องออกเช็คค้ำประกัน การออกเช็คดังกล่าวไม่ใช่การค้ำประกันตามความหมายของประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ แต่เป็นการออกเช็คเพื่อเป็นการประกันการชำระหนี้เงินกู้ เมื่อไม่ใช่การค้ำประกันก็จะนำสิทธิและหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้สำหรับสัญญาค้ำประกันไปใช้บังคับกับกรณีนั้นๆ ไม่ได้ ตัวอย่างเช่น จำเลยทำสัญญากู้เงินจากธนาคารและขอให้โจทก์ทำหนังสือมอบสิทธิการรับเงินฝากที่โจทก์ฝากไว้แก่ธนาคารเป็นหลักประกันการชำระหนี้ของจำเลย โจทก์จึงทำหนังสือมอบสิทธิการรับเงินฝากดังกล่าวให้ธนาคารโดยยินยอมให้ธนาคารหักเงินจากบัญชีเงินฝากของโจทก์มาชำระหนี้ได้เมื่อจำเลยผิดนัดชำระหนี้ ดังนี้สัญญาระหว่างโจทก์กับธนาคารผู้ให้จำเลยกู้เงินมิใช่สัญญาค้ำประกัน ตามนัยแห่งประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์มาตรา 680 แต่เป็นเรื่องความตกลงในทางฝากเงินเพื่อเป็นประกันหนี้อันเป็นสัญญารูปแบบหนึ่ง เมื่อโจทก์ชำระหนี้แก่ธนาคารแทนจำเลยตามที่จำเลยขอร้อง โดยจำเลยรับจะชำระเงินคืนโจทก์ จำเลยจึงต้องใช้เงินคืนโจทก์ตามข้อสัญญาที่โจทก์และจำเลยได้ตกลงกันไว้⁵²

2. ต้องมีหนี้ระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ จะมีการค้ำประกันได้จะต้องมีหนี้ระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ หนี้จะเกิดจากสัญญาหรือละเมิดก็ได้ หนี้ระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้เรียกว่าหนี้ประธาน หนี้ระหว่างผู้ค้ำประกันกับเจ้าหนี้อุปกรณ์ ถ้าไม่มีหนี้ประธานคือไม่มีหนี้ระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ แม้มีการทำสัญญาค้ำประกันก็ต้องรับผิดชอบ ตัวอย่างเช่น ก่อนโจทก์จะทำสัญญากู้เงินของจำเลยที่ 1 ต่อธนาคาร โจทก์ได้ให้จำเลยที่ 1 ทำสัญญากู้เงินไว้กับโจทก์จำนวน 80,000 บาท เพื่อเป็นการประกัน และจำเลยที่ 2 เป็นผู้ค้ำประกัน ดังนั้นแม้ในขณะนั้นสัญญากู้เงินจะยังไม่บริบูรณ์ตามมาตรา 650 วรรคสอง แต่ก่อนฟ้องคดี ธนาคารได้หักเงินจากบัญชีเงินฝากของโจทก์ชำระหนี้ของจำเลยที่ 1 ได้รับเงินตามหนังสือสัญญากู้แต่ธนาคารได้หักเงินของโจทก์ชำระหนี้ของจำเลยที่ 1 หนังสือสัญญากู้จึงเป็นหนังสือสัญญาที่บริบูรณ์มีมูลหนี้ใช้บังคับกันได้ตามกฎหมาย จำเลยทั้งสองจึงต้องรับผิดชอบสัญญาตามสัญญา ดังนั้นหนี้ประธานที่มีการค้ำประกันได้จะเกิดจากมูลหนี้ใดก็ได้ เช่น เกิดจากสัญญาซื้อขาย สัญญาเช่าทรัพย์สิน สัญญาจ้างแรงงาน หรือละเมิด แต่ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ 1 และที่ 2 ไม่ได้ก่อให้เกิดหนี้ในทางแพ่งจะค้ำประกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ได้⁵³ กล่าวคือ

2.1 นายประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย การที่นายประกันทำสัญญาประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปจากพนักงานสอบสวนหรือศาล เมื่อประกันไปแล้วนายประกันมีหน้าที่ต้องนำตัวบุคคลดังกล่าวไปส่งให้แก่พนักงานสอบสวนหรือศาลตามนัดหน้าที่นี้เป็น หน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ใช่หนี้ทางแพ่ง ตัวอย่างเช่น หนังสือสัญญาค้ำประกันผู้ต้องหาที่จำเลยสัญญาว่า ส. หลบหนี และศาลสั่งปรับโจทก์เป็นเงินเท่าใด จำเลยขอรับผิดชอบชดใช้เงินค่าปรับนั้นแทนโจทก์ทั้งสิ้น เป็นกรณีที่จำเลยแสดงเจตนาผูกพันรับผิดชอบโจทก์โดยตรง ไม่ใช่เรื่องที่จำเลยผูกพันต่อโจทก์ว่าจะชำระหนี้ในเมื่อ ส. มาชำระหนี้ จึงมิใช่สัญญาค้ำประกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 680 หากแต่เป็นสัญญาต่างตอบแทนที่ใช้บังคับระหว่างโจทก์กับจำเลยเท่านั้น⁵⁴

2.2 ผู้ค้ำประกันการชำระหนี้ตามคำพิพากษา ผู้ค้ำประกันในศาลเพื่อประกันการชำระหนี้ตามคำพิพากษา ตามที่ระบุไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 274 มิใช่การค้ำประกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เมื่อศาลบังคับตามสัญญา ผู้ค้ำประกันจะอ้างสิทธิตามมาตรา 688, 690

⁵² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2223/2539

⁵³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4684/2536

⁵⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 539/2550

ไม่ได้ เมื่อผู้ค้าประกันดังกล่าวชำระหนี้ไปแล้วจะมีสิทธิตามมาตรา 229 (3) เข้ารับช่วงสิทธิที่จะไต่เบี่ยได้แต่ไม่ใช่ไต่เบี่ยตามมาตรา 693 ซึ่งเป็นสิทธิของผู้ค้าประกันตามมาตรา 680 โดยเฉพาะ ตัวอย่างเช่น ผู้ร้องทำสัญญาประกันจำเลยที่ 1 ไว้ต่อศาลซึ่งเป็นองค์การแห่งรัฐเพื่อทุเลาการบังคับตามคำพิพากษาของศาล มิใช่ทำสัญญาค้าประกันกับเจ้าหนี้ซึ่งเป็นข้อตกลงระหว่างบุคคล ไม่อาจนำบทบัญญัติในเรื่องค้าประกันที่ให้โจทก์บังคับชำระหนี้เอาแก่จำเลยที่ 1 ก่อน แล้วจึงบังคับเอาแก่ผู้ร้องในฐานะผู้ค้าประกันในภายหลังมาปรับใช้ได้⁵⁵

2.3 หนี้ที่ต้องอาศัยคุณสมบัติเฉพาะของลูกหนี้ หนี้บางอย่างที่การชำระหนี้ต้องอาศัยคุณสมบัติเฉพาะของลูกหนี้ เช่น สัญญาจ้าง ก. จะไม่เปิดร้านขายอาหารมาขายแข่งกับร้านของนายจ้างเดิม สัญญาเช่นนี้ตามปกติจะไม่มีการค้าประกัน โดยระบุให้ ข. มาชำระหนี้แทน ก. ได้ แต่ ก. อาจจะตกลงกับนายจ้างว่าถ้าผิดสัญญายอมใช้ค่าจ้างว่าถ้าผิดสัญญายอมใช้ค่าเสียหายจำนวนหนึ่งอย่างนี้ ข. เข้าสัญญาค้าประกันการชำระหนี้ค่าเสียหายดังกล่าวได้

3. ต้องเป็นเรื่องผูกพันตนต่อเจ้าหนี้เพื่อชำระหนี้ในเมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ การที่จะเป็นการค้าประกันจะต้องเป็นเรื่องที่บุคคลภายนอกผูกพันตนต่อเจ้าหนี้คือต้องทำสัญญากับเจ้าหนี้ ถ้าไปทำสัญญากับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่เจ้าหนี้สัญญานั้นไม่ใช่สัญญาค้าประกัน ตัวอย่างเช่น มูลหนี้ที่เจ้าหนี้นำมาขอรับชำระหนี้นั้นเนื่องมาจากลูกหนี้ที่ 1 ขอให้เจ้าหนี้ออกจากหนังสือค้าประกันผลงานและหนังสือค้าประกันเงินเบิกล่วงหน้าของบริษัท ฮ. ต่อบริษัท ก. ต่อเจ้าหนี้ลูกบริษัท ก. ฟ้องเป็นคดีแพ่ง และศาลมีคำพิพากษาให้เจ้าหนี้ซึ่งเป็นจำเลยในคดีแพ่งดังกล่าวรับผิดชอบต่อบริษัท ก. ภายหลังจากศาลมีคำพิพากษา เจ้าหนี้ได้ชำระหนี้ดังกล่าวให้แก่บริษัท ก. แล้ว จึงมายื่นขอรับชำระหนี้ในคดีนี้ ดังนั้นการที่ลูกหนี้ที่ 1 ขอให้เจ้าหนี้ค้าประกันผลงานและค้าประกันเงินเบิกล่วงหน้าของบริษัท ฮ. ต่อบริษัท ก. โดยลูกหนี้ที่ 1 รับรองกับเจ้าหนี้ผู้ค้าประกันว่าถ้าเจ้าหนี้ผู้ค้าประกันต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายอย่างไรในการค้าประกันนั้น ลูกหนี้ที่ 1 จะใช้ค่าเสียหายแก่เจ้าหนี้ผู้ค้าประกันทั้งสิ้น การรับรองเช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นสัญญาค้าประกัน แต่ถ้าถือได้ว่าเป็นสัญญาอย่างหนึ่งที่มีผลบังคับได้ระหว่างเจ้าหนี้ผู้ค้าประกันกับลูกหนี้ที่ 1 ซึ่งเป็นผู้ขอให้เจ้าหนี้ออกหนังสือค้าประกัน เมื่อเจ้าหนี้ต้องเสียหายโดยชำระหนี้แทนบุคคลที่ตนค้าประกันไปตามคำพิพากษาของศาล เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ที่ 1 ใช้เงินนั้นได้ตามสัญญา แม้อต่อมาปรากฏว่าลูกหนี้ที่ 1 ถูกพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด เจ้าหนี้ก็นำหนี้ดังกล่าวขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลายได้ หนี้ที่เจ้าหนี้นี้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ไว้ดังกล่าวจึงเป็นหนี้ที่มีอยู่จริงและไม่ต้องห้ามที่จะขอรับชำระหนี้ตามพระราชบัญญัติล้มละลายมาตรา 94⁵⁶ แต่ถ้าเป็นกรณีดังต่อไปนี้

3.1 การให้คำรับรองลอยๆ โดยไม่ได้ระบุว่าจะชำระหนี้เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ไม่ใช่สัญญาค้าประกัน การที่บุคคลภายนอกผูกพันตนต่อเจ้าหนี้ที่จะเป็นสัญญาค้าประกันจะต้องเป็นการผูกพันตนเพื่อการชำระหนี้ ถ้าเป็นการให้คำรับรองลอยๆไม่ได้ระบุว่าจะชำระหนี้เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระ อย่างนี้ไม่ใช่สัญญาค้าประกัน ตัวอย่างเช่น เอกสารพิพาทมีข้อความว่า “ข้าพเจ้านางสาวอัญชลี (จำเลยที่ 2) นางสาวดารณี (จำเลยที่ 3) ขอรับรองว่าจะนำโฉนดที่ดิน (ระบุเลขโฉนด) มอบให้นายแพทย์มนุ สาธารณะสุขจังหวัดเพชรบุรี ในวันที่ 13 มีนาคม 2531 เพื่อเป็นหลักทรัพย์ซึ่งนางนิตยา (จำเลยที่ 1) ได้บกพร่องราชการสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเพชรบุรี ตามความจริงที่นางนิตยาได้กระทำเท่านั้น” เอกสารดังกล่าวไม่ปรากฏข้อความที่ให้ความหมายว่า ถ้าจำเลยที่ 1 ไม่ชำระหนี้แล้วจำเลยที่ 2 และที่ 3 จะชำระหนี้จึงไม่ใช่เอกสารที่แสดงว่าจำเลยที่ 2 และที่ 3 ค้าประกันหนี้ของจำเลยที่ 1⁵⁷

⁵⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4783/2543

⁵⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5370/2549

⁵⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 10066/2539

3.2 ผู้รับอวัลต์เงินไม่ใช่ผู้ค้าประกัน กรณีตัวแลกเงินและตัวสัญญาใช้เงินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 938, 940, 985 บัญญัติว่า ตัวแลกเงินตัวสัญญาใช้เงินให้ผู้ค้าประกันรับประกันการใช้เงินตามตัวได้เรียกว่าอวัลต์แล้ว ผู้รับอวัลต์ย่อมต้องผูกพันเป็นอย่างเดียวกับบุคคลซึ่งตนประกัน แต่ตามมาตรา 967 บัญญัติให้ผู้ทรงตัวดังกล่าวมีสิทธิเรียกให้ลงลายมือชื่อในตัวรับผิดเรียงตัวหรือรวมกันได้ โดยไม่ต้องดำเนินตามลำดับที่คนเหล่านั้นมาผูกพัน ดังนั้น ผู้รับอวัลต์จึงไม่ใช่ผู้ที่ผูกพันตนเองต่อเจ้าหนี้เพื่อชำระหนี้ในเมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ นั้น จึงไม่ใช่ผู้ค้าประกันตามความหมายของมาตรา 680 ตัวอย่างเช่น บริษัท อ. ได้ออกตัวสัญญาใช้เงินแก่โจทก์มี ส. และจำเลยเป็นผู้อวัลต์ตัว และบริษัท อ. นำตัวสัญญาใช้เงินฉบับดังกล่าวมาขายให้โจทก์ ในสัญญาขายตัวสัญญาใช้เงินมีข้อความว่า บริษัท อ. จะจ่ายเงินให้แก่โจทก์เมื่อครบกำหนดวันใช้เงินตามตัวสัญญาใช้เงิน และข้อความต่อไปว่า ส. และ จำเลยทราบข้อตกลงข้างต้นทุกประการยินยอมอวัลต์ ถ้าธนาคารโจทก์ยอมผ่อนเวลานั้นด้วย ข้อความดังกล่าวไม่มีลักษณะเป็นสัญญาการค้าประกัน เป็นเพียงคำรับรองว่าจำเลยเป็นผู้รับอวัลต์ตัวสัญญาใช้เงินเท่านั้น มิได้เป็นผู้ค้าประกันการขายตัวสัญญาใช้เงินแต่ประการใด โจทก์ฟ้องคดีนี้พ้นกำหนด 3 ปี นับแต่วันที่ตัวสัญญาใช้เงินถึงกำหนด คดีจึงขาดอายุความตามมาตรา 940 ประกอบ มาตรา 1001⁵⁸

สัญญาการค้าประกันไม่มีแบบแต่ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ

1. สัญญาการค้าประกันจะมาเป็นหนังสือหรือตกลงกันด้วยวาจาก็ได้ตามมาตรา 680 วรรคสอง บัญญัติว่า “อนึ่ง สัญญาการค้าประกันนั้น ถ้ามิได้มีหลักฐานเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่งลงลายมือชื่อผู้ค้าประกันเป็นสำคัญ ท่านว่าจะฟ้องร้องให้บังคับคดีหาได้ไม่” กฎหมายไม่ได้บัญญัติเรื่องแบบของสัญญาการค้าประกันไว้ ดังนั้นสัญญาการค้าประกันจะมาเป็นหนังสือหรือจะตกลงกันด้วยวาจาก็ได้ กฎหมายบังคับเพียงเรื่องการฟ้องร้องต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือแต่ก็น่าจะมีความหมายถึงการยกขึ้นต่อสู้คดีว่ามีการค้าประกันก็ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้ค้าประกันด้วย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าตามมาตรา 680 วรรคสองบัญญัติว่าสัญญาการค้าประกันถ้ามิได้มีหลักฐานเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่งลงลายมือชื่อผู้ค้าประกันเป็นสำคัญ จะฟ้องร้องให้บังคับคดีหาได้ไม่ ซึ่งมีความหมายว่า สัญญาการค้าประกันต้องการเพียงหลักฐานเป็นหนังสือที่ผู้ค้าประกันลงชื่อฝ่ายเดียวก็ใช้บังคับได้แล้ว ไม่จำเป็นต้องลงลายมือชื่อโจทก์ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ด้วย⁵⁹

2. หลักฐานเป็นหนังสือ หลักฐานเป็นหนังสือที่จะใช้ในการฟ้องไม่จำเป็นต้องทำไว้ต่อเจ้าหนี้โดยตรง จะทำไว้ต่อบุคคลอื่นโดยไม่เจตนาจะให้ใช้เป็นหลักฐานก็ได้ ไม่จำเป็นต้องทำในรูปแบบสัญญาอาจจะเป็นจดหมาย บันทึกข้อความ รายงานการประชุมอาจเป็นเอกสารฉบับเดียวหรือหลายฉบับซึ่งอ่านประกอบกันแล้วมีข้อความแสดงให้เห็นว่าผู้ลงลายมือชื่อนั้นผูกพันตนว่าจะชำระหนี้เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ นั้น ลายมือชื่อไม่จำเป็นต้องเป็นลายเซ็น อาจจะเป็นการเขียนด้วยลายมือหวัดแถมบรรจงก็ได้ ถ้าเป็นการเขียนโดยตั้งใจให้เป็นลายมือชื่อ จะเขียนหรือเซ็นโดยใช้ชื่อจริงหรือชื่อเล่นก็ได้เช่นเดียวกับลายมือชื่อผู้กู้ในเรื่องกู้ยืม หลักฐานเป็นหนังสือดังกล่าวนี้เจ้าหนี้และลูกหนี้ไม่จำเป็นต้องลงลายมือชื่อในเอกสารนั้น ตัวอย่างเช่น ข้อความในรายงานประจำวันเกี่ยวกับคดีระบุว่า โจทก์ประสงค์จะถอนคำร้องทุกข้อคดีอาญาเพราะตกลงกันได้ โดยจำเลยที่ 1 ได้ออกเช็คพิพาท 3 ฉบับ สั่งจ่ายเงินรวม 410,000 บาท เพื่อชำระหนี้แก่โจทก์ จำเลยที่ 2 ยืนยันว่าหากธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็คดังกล่าว จำเลยที่ 2 ยินยอมรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายทางแพ่งให้แก่โจทก์ จำเลยที่ 2 ได้ลงลายมือชื่อท้ายเอกสารดังกล่าวในช่องที่ระบุว่า “ผู้ค้าประกัน” ดังนี้ รายงานประจำวันเกี่ยวกับคดีจึงเป็น

⁵⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3177/2538

⁵⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1274-1275/2544

หลักฐานเป็นหนังสือว่าจำเลยที่ 2 ยอมเข้าค้ำประกันการชำระเงินตามเช็คที่จำเลยที่ 1 ออกให้แก่โจทก์ จำเลยที่ 2 จึงต้องรับผิดชอบในฐานะผู้ค้ำประกัน⁶⁰

3. ศาลยกฟ้องเพราะไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือ ฟ้องใหม่ไม่ได้ ตัวอย่างเช่น คดีก่อนโจทก์ฟ้องจำเลยที่ 2 ให้รับผิดชอบตามสัญญาค้ำประกัน ศาลชั้นต้นพิพากษายกฟ้องโดยวินิจฉัยว่า โจทก์ไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือตามมาตรา 680 วรรคสอง มาแสดง คดีถึงที่สุด เท่ากับศาลชั้นต้นได้วินิจฉัยประหารคดีแล้วว่าจำเลยที่ 2 ไม่ต้องรับผิดชอบในฐานะผู้ค้ำประกัน ต่อมาโจทก์ฟ้องคดีนี้ให้จำเลยที่ 2 รับผิดชอบตามหนังสือสัญญาค้ำประกันฉบับเดียวกับที่ฟ้องในคดีก่อน จึงเป็นการขอให้ศาลวินิจฉัยในประเด็นแห่งคดีโดยอาศัยเหตุอย่างเดียว ฟ้องโจทก์คดีนี้จึงเป็นฟ้องคดีซ้ำกับคดีก่อน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 148⁶¹

4. ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่วินิจฉัยเกี่ยวกับสัญญาค้ำประกัน ตัวอย่างเช่น ช. ออกเช็คชำระหนี้แก่โจทก์ เมื่อเช็คเรียกเก็บเงินไม่ได้ ช. ทำหนังสือขอผ่อนชำระหนี้ ตอนต้นของหนังสือระบุถึงวิธีการชำระหนี้ลงชื่อ ช. และตอนท้ายของหนังสือมีข้อความว่า ข้าพเจ้าขอรับรองการชำระเงินของ ช. ตามข้อความข้างต้นทุกประการ ลงชื่อจำเลยผู้รับรอง ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าหนังสือดังกล่าวไม่ใช่สัญญาค้ำประกัน เพราะไม่มีข้อความที่จะให้หมายความว่า เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้จำเลยจะยอมชำระแทน⁶²

2.6 หลักการกู้ยืมเงินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 653 มี 4 ประการ คือ⁶³

1 ต้องมีหลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสือ หลักฐานดังกล่าวต้องมีข้อความที่แสดงว่าจำเลยหรือผู้ที่ถูกอ้างว่าเป็นผู้กู้ได้รับเงินไปและจะใช้คืน แต่ไม่จำเป็นต้องมีข้อความระบุไว้ชัดเจนว่าจำเลยกู้เงินโจทก์ไม่จำเป็นต้องทำเอกสารในรูปแบบของสัญญา ไม่จำเป็นต้องลงลายมือชื่อผู้ให้กู้ ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องที่ผู้กู้ทำให้แก่ผู้ให้กู้ อาจจะเป็นเอกสารหรือจดหมายที่ผู้กู้มีไปถึงผู้อื่น ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องที่ผู้กู้ทำไปโดยมีเจตนาจะใช้เป็นหลักฐานแห่งการกู้ และไม่จำเป็นต้องเป็นเอกสารเพียง 1 ฉบับ อาจเป็นเอกสารหลายฉบับที่นำมาสืบประกอบกันก็ได้ ตัวอย่างเช่น หนังสือขอกู้เงินและบันทึกต่อท้ายขอยืมเงินเพิ่มเอกสารหมาย จ.7 ด้านหน้ามีสาระสำคัญเพียงว่า จำเลยมีความจำเป็นต้องยืมเงินจากโจทก์เป็นการส่วนตัวก่อน 14,000 บาทกับที่เคยยืมแล้ว 200,000 บาท รวมจำนวนเงิน 214,000 บาท ลงชื่อจำเลยผู้กู้ยืม และโจทก์ผู้ให้กู้ยืม ส่วนด้านหลังเป็นบันทึกต่อท้ายว่า ขอยืมเงินเพิ่มอีกหลายครั้ง รวมเป็นเงิน 380,000 บาท ลงชื่อจำเลยไว้ทุกครั้ง เอกสารดังกล่าวจึงเป็นเพียงหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงินเป็นหนังสือ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 653 อย่างหนึ่งเท่านั้น มิใช่เป็นหนังสือสัญญากู้ยืมเงินอันจะต้องเสียอากรตามลักษณะแห่งตราสาร 5 บัญชีอัตราอากรแสตมป์ท้ายหมวด 6 อากรแสตมป์แห่งประมวลรัษฎากรอย่างใด⁶⁴

2 ผู้กู้ต้องลงลายมือชื่อในหนังสือนั้น หลักฐานการกู้ยืมเป็นหนังสือตามมาตรา 653 นี้ผู้กู้จะต้องลงลายมือชื่อในหนังสือนั้นด้วย ลายมือชื่อนี้อาจเป็นลายเขียนก็ได้ ถ้าผู้เขียนเขียนโดยเจตนาให้เป็นการลงลายมือชื่อ อาจเป็นชื่อจริงหรือชื่อเล่นก็ได้ ตัวอย่างเช่น จำเลยยินยอมให้บุตรจำเลยลงชื่อของจำเลยในช่องผู้กู้แทนจำเลย ดังนี้ เอกสารดังกล่าวไม่เป็นหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อจำเลย⁶⁵ หรือในกรณีผู้พิมพ์ลาย

⁶⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7102/2536

⁶¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2998/2535

⁶² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 942/2513

⁶³ ปัญญา ถนอมรอด. อ้างแล้วหน้า35-46.

⁶⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1509/2549

⁶⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 696/2522

พิมพ์นิ้วมือ แกดไต หรือตราประทับ การลงลายมือชื่อของผู้กู้ ผู้กู้อาจจะใช้วิธีลง “ลายพิมพ์นิ้วมือ” หรืออื่น ๆ ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 9 วรรคสองก็ได้ ซึ่งจะต้องมีพยานลงลายมือชื่อรับรอง 2 คน จึงจะถือว่าเป็นการลงลายมือชื่อผู้กู้ ผู้ที่ลงลายมือชื่อเป็นพยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมือผู้กู้จะต้องรู้เห็นในการพิมพ์ลายนิ้วมือนั้นจริงๆ พยานจะลงลายมือชื่อรับรองในภายหลังได้ต่อเมื่อผู้กู้เห็นและยินยอมด้วยมิฉะนั้นจะไม่มีฐานะเป็นพยาน⁶⁶ พยานรู้เห็นในขณะที่ทำการกู้ยืมเงินกัน แม้ไม่เห็นขณะที่จำเลยลงลายพิมพ์นิ้วมือแต่พยานมาลงชื่อเป็นพยานโดยจำเลยมิได้โต้แย้งว่าไม่ใช่ลายพิมพ์นิ้วมือของตน ถือได้ว่าพยานลงชื่อรับรองถูกต้องแล้ว⁶⁷ พยานผู้รับรองลายพิมพ์นิ้วมือไม่จำเป็นต้องเป็นผู้บรรลุนิติภาวะ⁶⁸ แต่ต้องเป็นผู้ที่มีอายุมากพอที่จะรู้ผิดชอบ ว่าตนลงชื่อในฐานะอะไร ไม่ใช่เป็นเด็กมากจนกระทั่งไม่รู้ว่าจะตนเองลงชื่อในเอกสารเพราะเหตุใด ผู้ที่อ่านหนังสือไม่ออกแต่เขียนชื่อตัวเองได้ ลงชื่อเป็นพยานได้⁶⁹ ผู้ให้กู้ลงชื่อเป็นพยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมือของผู้ได้⁷⁰ โจทก์ลงชื่อในช่องผู้ให้กู้ แต่ไม่ได้ลงชื่อเป็นพยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมือ ถือไม่ได้ว่าโจทก์เป็นพยาน⁷¹

3 หลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสือจะต้องมีเมื่อใด หลักฐานแห่งการกู้ยืมไม่จำเป็นจะต้องมีในขณะที่ทำสัญญากู้ยืม อาจจะมีขึ้นภายหลังการทำสัญญาก็ได้แต่จะต้องมีก่อนฟ้องเรียกเงินตามสัญญากู้ยืม ตัวอย่างเช่น หลักฐานแห่งการกู้ยืมเงินเป็นหนังสือตามมาตรา 653 วรรคหนึ่ง มิใช่แบบของนิติกรรม ทั้งกฎหมายก็ได้บัญญัติว่าหลักฐานดังกล่าวจะต้องมีในขณะที่ให้กู้ยืม หลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสือจึงอาจมีก่อนหรือหลังการกู้ยืมเงินก็ได้⁷²

4 การกู้ยืมที่ไม่มีหลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสือยกขึ้นฟ้องหรือต่อสู้คดีไม่ได้ การกู้ยืมที่ไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อของผู้กู้ นอกจากจะฟ้องร้องให้บังคับคดีแก่ผู้กู้ไม่ได้แล้ว ศาลฎีกาตีความว่าจะใช้ในการต่อสู้คดีไม่ได้ด้วย ตัวอย่างเช่น บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 653 วรรคหนึ่ง ที่ว่า ถ้าไม่มีหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงินเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่งลงลายมือชื่อผู้ยืมเป็นสำคัญ จะฟ้องร้องให้บังคับคดีไม่ได้ นั้น หมายความว่ารวมถึงการห้ามมิให้ยกขึ้นต่อสู้คดีด้วย เมื่อการกู้ยืมเงิน 5,000,000 บาท ที่จำเลยอ้างว่าโจทก์กับ ร. ร่วมกันกู้ยืมจากจำเลยนั้นไม่มีหลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสือ จำเลยจึงไม่อาจอ้างการกู้ยืมเงินได้ดังกล่าวขึ้นต่อสู้โจทก์เพื่อยึดถือโฉนดที่ดินของโจทก์ไว้ได้⁷³

⁶⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 955/2507

⁶⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1360/2510

⁶⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1154/2511 และ 595/2523

⁶⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 146/2503

⁷⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1253/1511

⁷¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7156/2541

⁷² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2161/2542

⁷³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3874/2549